

XIX. ASIR KERKÜK ŞUARASINDAN SEYYİD ŞÜKRÎ VE DÎVÂN'I

Yağız YALÇINKAYA*

Özet

Altı yüzyıllık bir zaman çizelgesine sahip; Türkistan'dan Balkanlar'a, uçsuz bucaksız bir coğrafyaya ait olan klasik Türk şiiri, on dokuzuncu asra gelindiğinde nefesini tüketmek üzeredir. Çalışmamıza konu olan şair Seyyid Şükrî, klasik şiirin bu veda çağında yaşamıştır. Kerküklü şair, tek eseri olan ve günümüze tek nüshası ulaşan *Dîvân*'ını burada tedvin etmiştir. Günümüze kadar hakkında bilimsel bir çalışma yapılmamış olduğu görülen Şükrî'yi ve *Dîvân*'ını tanımak ve tanıtmak çalışmamızın başlıca amacı olmuştur. Bu doğrultuda, ilk önce şair ile ilgili bilgi içerebilecek kaynaklar taranmış, elde edilen kısıtlı malumat ile birlikte, şairin eserinde verdikleri ışığında hayatı ile ilgili ayrıntılı bir çerçeve çizilmiştir. Daha sonra şairin tek eseri olan *Dîvân* ve bu divanı günümüze taşıyan yazma nüsha tanıtılmaya çalışılmıştır. Üçüncü kısımda, eserden örnekler verilerek şairin edebî kişiliği, üslubu ve etkilendiği şairler üzerinde durulmuştur. Yapılan çalışma sonucunda şairin bölge edebiyatı ve klasik Türk şiiri içindeki yeri tespit edilmiş; on dokuzuncu yüzyılda, Kerkük'te yaşamış bir şair, günümüz klasik şiir araştırmacı ve okurlarının dikkatlerine takdim edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Şükrî, klasik Türk şiiri, on dokuzuncu yüzyıl, Kerkük.

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, y.yalcinkaya@iku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9674-0606.

SEYYİD ŞÜKRÎ FROM THE XIXTH CENTURY KIRKUK POETS AND HIS DÎVÂN

Abstract

Classical Turkish poetry, which has a time frame of six centuries and belongs to a vast geography from Turkistan to the Balkans, is about to consume its breath when it comes to the nineteenth century. The poet Seyyid Şükrî, who is the subject of our study, lived in this farewell era of classical poetry. The poet, who was from Kirkuk, prepared his Dîvân here. The aim of our study is to recognize and to introduce Şükrî and his Dîvân, on which scientific work has not been made until today. In this direction, firstly, the sources which may contain information about the poet were scanned and, along with the limited information obtained, a detailed frame about his life was drawn in the light of the information given by the poet. Then Dîvân which is the only work of the poet and the copy of the manuscript which has been published to this day has been tried to be introduced. In the third part, by giving examples from the work, it was aimed to understand the poet's literary personality, style and influences of poets. As a result of the study, the place of poet in regional literature and classical Turkish poetry was determined; a poet who lived in Kirkuk in the nineteenth century was introduced to the attention of contemporary poetry researchers and readers.

Keywords: Seyyid Şükrî, classical Turkish poetry, nineteenth century, Kirkuk.

Giriş

Türklerin İslamiyeti kabulü hem Türk hem de dünya tarihi için önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Böylelikle dünya, tarih sahnesine çıkacak yeni bir güç ile tanışacakken Türkler de etkileri günümüze kadar devam eden bir medeniyet kuracaklardır. Bilindiği gibi İslam dininin kabulünden sonra Türkler, Acem ve Arap kültürleriyle hızlı bir etkileşim içine girmişlerdir. Sosyal hayattan devlet idaresine kadar hemen her alanda kendini gösteren bu etkileşim elbette edebiyata ve şiire de yansımıştır. Köklü ve güçlü bir sözlü geleneğe sahip olan Türk şiirinin, mana ve söyleyiş bakımından kudretli Arap ve Acem şiiri ile tanışması, divan şiiri veya klasik Türk şiiri olarak adlandırılan edebiyat geleneğini ortaya çıkarmıştır. Özellikle 11 ve 14. yüzyıllar arasında şekillenen bu şiir, varlığını 19. yüzyıla kadar devam ettirmeyi başarmıştır.

Yaklaşık altı yüzyıllık bir zaman çizelgesine sahip olan klasik Türk şiiri, coğrafya olarak da geniş bir yüz ölçümüne sahiptir. Osmanlı ile özdeşleşen bu ekol, üç kıtaya hat çeken Osmanlı sınırlarından çok daha geniş bir coğrafyada var olmuştur. Türkistan ve Hindistan'dan Balkanlar'a; Kırım'dan Hicaz'a,

Türk kültürünün ulaştığı tüm coğrafyalarda klasik Türk şiiri yaşamış, yaşatılmıştır.

1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanı, birçok sahada olduğu gibi edebiyatımızda da bir milat olmuş ve bu dönemden sonraki edebiyatımız, edebiyat tarihçileri tarafından “yeni edebiyat” olarak anılmaya başlanmıştır. Ancak yüzyılın başlarında klasik şiir, eski güçlü temsilcileri ile olmasa da varlığını sürdürmektedir. Son yüzyıllarda ortaya çıkan mahallileşme akımı bu yüzyılın başında etkisini sürdürmeye devam ederken dinî-tasavvufî şiir her dönemde olduğu gibi revaçtadır. Yüzyılın ikinci yarısında Hersekli Ârif Hikmet, Leskofçalı Gâlib ve Yenişehirli Avnî'nin başını çektiği şairler tarafından kurulan Encümen-i Şuara, klasik şiirimiz adına son çabalamalar olmuştur (Ünver, 1998, s. 131-136).

Rönesans ve coğrafi keşifler ile başlayan süreç, 18. yüzyılın sonundan itibaren Avrupa'yı ve Avrupa'nın etkisiyle dünyayı saran Sanayi Devrimi ile birlikte dünyayı çok hızlı bir değişim evresine sokmuştu. Artık dünya, Batı uygarlığının öncülüğünde “modern” bir çağa hazırlanıyor ve bu doğrultuda dönüşüyordu. Modernleşme Osmanlı topraklarında başladığında ise zamanla hayatın her alanı eski ve yeni olarak ikiye ayrılmış olacaktı. Eski Türk edebiyatı olarak da adlandırdığımız divan edebiyatı, Osmanlıda yaşanan değişim ve dönüşüm ile birlikte devrini kapatacaktı. Değişim ve dönüşüm doğal olarak merkezden başlayıp taşraya doğru ilerlemişti. Bu sebeple Şükrî'nin yaşadığı Kerkük ve çevresi daha geç etkilenmiş ve klasik edebiyat bu çevrede daha uzun yaşamıştır denilebilir. Ahmet Bican Ercilasun, *Irak Türkleri ve Edebiyatları* başlıklı makalesinde, son dönemde azalmakla birlikte, divan şiirinin Irak Türkleri arasında yakın bir zamana kadar yoğun bir şekilde yaşadığını belirtir (Ercilasun, 1989, s. 4).

Fuzûlî, Rûhî, Nevres gibi şairlerin yetiştiği Irak coğrafyası için 19. yüzyıl, edebiyatın en verimli dönemi kabul edilir. Şeyh Rıza (1832-1909), Şeyh Fâiz (1834-1897), Urfî (1832-1891), Sâfî (1809-1897), Garîbî (1817), Kâbil (1834-1909) bu yüzyılda yaşamış coğrafyanın önemli şairlerindendir.

Çalışmamıza konu olan şair, 19. yüzyılda Kerkük'te yaşamış Seyyid Şükrî'dir. Şükrî, yüzyılın ilk yarısında şiirler yazmış ve divanını 1834 yılında Kerkük'te tertip etmiştir. Bu divanın elimize ulaşan tek nüshası, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu'nda 713 numara ile kayıtlı olan yazmadır.

1. Hayatı

Tezkireler, biyografik çalışmalar ve benzeri eserlerde¹ yapılan araştırmalar sonucunda Kerküklü Şükri'ye sadece Molla Sâbir'in² *Kerkük Şuarası*³ adlı

¹ Taranan eserler:

Bursalı Mehmed Tahir (tarih yok). *Osmanlı müellifleri*. Ali Fikri Yavuz ve İsmail Özen (haz.), İstanbul: Meral Yayınevi.

Çınarcı, M. N. (2007). *Arif Hikmet Bey'in Tezkiretü's Şu'arası ve transkripsiyonlu metni*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Esat Mehmet Efendi ve Bağçe-i Safa-enduz'u. (2018). Rıza Oğraş (haz.), erişim tarihi 26.09.2018, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59393,esad-mehmed-efendi-bagce-i-safa-enduzpdf.pdf?0>.

Fatin Tezkiresi. (2017). Ömer Çiftçi (haz.), erişim tarihi 26.09.2018, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0>.

Hatibi (2008). *Tezkire-i Şuara-yı Bağdat (XIX. yüzyıl Bağdat ve civarındaki Türk şairleri)*, Mehmet Akkuş (haz.), İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

İnal, İ. M. K. (2013). *Son asır Türk şairleri*. Müjgân Cumbur, M. Kayahan Özgül, Hidayet Özcan, İbrahim Baştuğ, Ayşegül Celepoğlu (haz.), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

İpekten, H., İsen, M., Toparlı, R., Okçu, N. ve Karabey, T. (1988). *Tezkirelere göre divan edebiyatı isimler sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kardaşlık Dergisi, S. 1-10, Bağdat, 1965-66.

Mehmed Siraceddin (2018). *Mecmua-i şuara ve tezkire-i üdeba*. Mehmet Arslan (haz.), erişim tarihi 26.09.2018, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/58597,mecma-i-suara-ve-tezkire-i-udeba-pdf.pdf?0>.

Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî*. Nuri Akbayar (haz.), Seyit Ali Kahraman (akt.), C. I-VI, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Mehmed Tevfik (2017). *Kafile-i şuara*. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz vd (haz.), erişim tarihi 26.09.2018, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56163,mehmed-tevfik-kafile-i-su39arapdf.pdf?0>.

Saatçi, S. (1997). *Türkiye dışındaki Türk edebiyatları antolojisi 6. cilt (Azerbaycan-İrak Kerkük Türk edebiyatı)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Terzibaşı, A. (2013). *Kerkük şairleri*, C. 1-4, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Tezkire-i şu'arâ-yı Şefkât-i Bağdâdi (2017). Filiz Kılıç (haz.), erişim tarihi 26.09.2018, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55753,sefkat-tezkiresi-pdf.pdf?0>.

Tuman, M. N. (2001) *Tuhfe-i Nâilî*. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı (haz.), Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Zübeyiroğlu, R. (1988). *Mecmû'atü't-teracim Mehmed Tevfik Efendi*. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

² Kerkük'ün bilgin kişiliklerinden Molla Sâbir (d. 1895 / v. 9 Haziran 1961) edebiyat, folklor, kültür sahalarında Irak Türk varlığına, yayımladığı kitaplar, muhafaza ettiği yazmalar ve yaptığı derlemelerle önemli hizmetlerde bulunmuş bir münevverdir. Tespit edebildiğimiz eserleri: *Kerkük şuarası*; *Kerkük münthap horyatları C.I-III*; *Kerkük şairlerinden Faiz ve Safi Efendiler arasındaki müşaare* ve bu kitabın giriş kısmında tamamladığını ve yakın zamanda yayımlamayı umduğunu haber verdiği *Lâle-zâr-ı Kerbelâ ve on iki imam* (Molla Sâbir, 1953, s. 2; Tokatlı, 1994, s. 39; Akkoyunlu, 1992, s. 5).

³ Molla Sâbir'in bu eseri 1965-66 yıllarında, Irak Türklerinin dil, edebiyat ve kültür malzemelerinin en zengin koleksiyonunu meydana getiren Bağdat merkezli *Kardaşlık*

çalışmasında rastlanmıştır. Sâbir bu eserinde Şükrî ile ilgili sadece bir paragraf tutan ancak son derece kıymetli haiz bilgiler ile birlikte şairin elimizdeki divanında bulunmayan bir gazelini örnek olarak vermiştir. Bu eser dışında, incelenen kaynaklarda Şükrî'ye dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Şairin şiirlerinde verdiği bilgiler ve Molla Sâbir'in aktardıkları Şükrî'nin yaşamı hakkında elimizdeki yegâne bilgilerdir.

Yazmanın 150a sayfasında şairin künyesi “*es-Seyyid el-Hâc Şükrî bin Seyyid Zemîl Baqqâl bin Seyyid Yûsuf*” şeklinde verilir. Bu künyenin hemen sol yanına yazılmış olan keşmeşeme kaydı ise şöyledir: *ve li-kâtibihi es-Seyyid el-Hâc ‘Abdî bin es-Seyyid Zemîl fî beled-i Kerkük ‘afâ[allâhu] anh*. Görülüyor ki müellifin adı Şükrî; müstensihinin adı Abdî olarak belirtilmiş. Seyitliği, hacılığı ve özellikle baba adı aynı olan iki künye, bir kardeşin yazdığı divanın diğer kardeş tarafından istinsah edildiği fikrini akla getirmektedir. Diğer yandan künyelerden birinin şairin asıl ismini, diğerinin mahlasını ihtiva ediyor olma ihtimali de vardır. 160a sayfasında yer alan kayıt, bu belirsizliği bertaraf eder niteliktedir: *ve li-kâtibihi Seyyid el-Hâc ‘Abdî el-Kâdirî Şükrî sene 27 Ramazân 1250*. Abdî ve Şükrî isimlerinin aynı künye içinde belirtildiği bu kayıttan anlaşılıyor ki şairin asıl ismi Abdî, mahlası ise Şükrî'dir. Şair, müellif olarak mahlasını, müstensih olarak asıl ismini vermiştir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla şairden bahseden tek araştırmacı olan Molla Sâbir, şairi “Seyyid Şükrî” olarak anmış, başka bir isimden söz etmemiştir. Sadece, Şükrî'nin Kâdirî tarikatına mensubiyeti dolayısıyla aldığı “Baba el-Kâdirî” lakabından bahsetmiş; hatta bu lakabı başlık kısmında, şairin mahlası yanında parantez içinde vermiştir. Elimizdeki yazmada şair, defaatle Kâdirî olduğunu belirtse de söz konusu lakabı hiç kullanmamıştır. Şair bu lakabı, divanını tedvin ettikten sonra, ahir ömründe almış olmalıdır.

Şükrî'nin, mahlasını şiirlerinde farklı formlarda tasarruf ettiği görülür. Seyyit olan şair çoğu şiirinde mahlasının önünde bu unvanını kullanmıştır. Şairin bu unvanı, önüne 1. tekil iyelik eki getirerek tahallus ettiğine de rastlanır:

*efendim yandı şevkından bu sey-yid şükrî rahm eyle
dirîğ etme yazıkdır her zamân böyle biter ‘âşık*

(42a)

*meğer ol bârî hudâ lutf ede sey-yid şükrî
yoksa bu ‘âlemi bir başka dilekte görürem*

(55b)

Dergisi'nin 1-6 ve 10. sayılarında altı parça hâlinde tefrika edilmiştir. Ayrıca 1965 yılında Bağdat'ta müstakil olarak tabedilmiştir. 1963 yılında yayımladığı *Kerkük şairleri* adlı eserinde Ata Terzibaşı, bu eserden haberi olduğunu ancak esere ulaşamadığı için kaynak olarak faydalanamadığını belirtmiştir (Saatçi, 1982, s. 196; Öbek, 2005, s. 117; Erdoğan, 2007, s. 15).

*seyyidim şükrî kamu bizden tevellüd eyledi
herkesi tûl-i emel bir nev'-ile hayrân eder*

(22a)

Şair, aşağıda bahsedileceği üzere H 1231 / M 1816⁴ senesinde hac ibadetini yaptıktan sonra bazı şiirlerinde “Hacı” lakabını mahlasına eklemiştir:

*hâcı seyid şükriyâ pindâr olduñ ‘âleme
ya niçün bu nefsi emmâre seni kılmış zebûn*

(75b)

*ilâhî hâcı şükrîdir tazarru'-la niyâz eyler
rahîm ismiñle ‘afv eyle hatâ vü cürmünü yâ hâk*

(41b)

Yukarıda zikrettiğimiz künyelerde Şükrî'nin babasının ismi “Zemîl” olarak geçer. Ancak Molla Sâbir, Şükrî'nin Seyyid Abdullah'ın oğlu olduğunu söylüyor. Molla Sâbir'in aktardığı bilgiler şu şekildedir:

“Seyyid Şükrî (Baba el-Kâdirî): Kerküklü Seyyid Abdullah'ın oğludur. Dakuk'da defn-i hâk-i itır-nâk olan alemdâr-ı Fahrü'l-Mürselîn Câbir-i Ensârî hazretlerinin türbedârı olarak defaatle İstanbul'a gitmiş ve 1265 hicrî tarihinde Sultan Abdülmecid Han hazretlerinden istihsal ettiği irade-i seniyye üzerine müşârün ileyhın merkadini inşa ve tamir ettirmişti. Bu tamir hakkında yazdığı manzum tarih merkadin kapısında yazılıdır. Tarikat-ı Aliye-i Kâdiriye'ye intisap ile “Baba el-Kâdirî” lakabını kabul etmiştir. Çok muktedir bir şair olduğu kadar çok bedbaht olan müşârün ileyhın pek hazin ve müessir olan şiirlerinden...” (Molla Sâbir, 1966, s. 33-34)

Burada babasının ismi Seyyid Abdullah olarak verilmiştir. Yazmada geçen Zemîl ismi onun mahlası yahut ikinci ismi olabilir.⁵

Şairin babası “Kerküklü” olarak anılmıştır. Buradan anlaşılmaktadır ki şair, aileden Kerküklüdür. Şairin Kerkük'te bir sülalesinin bulunduğunu söylemesi bu iddiayı kuvvetlendirmekle birlikte seyit bir aileye mensup olması da Şükrî'nin Kerkük'ün köklü ailelerinden olma ihtimalini beraberinde getirmektedir:

*şükriyâ her karne bir âlûde-i miñnet gerek
rind-i vaķtem kerkük içre dūd-mânım var benim*

(53a)

⁴ Takvim çevirileri, Türk Tarih Kurumunun <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> adresinde yer alan Tarih Çevirme Kılavuzu'ndan yararlanılarak yapılmıştır.

⁵ Şairin babasının ismi bu kaynakta farklı geçiyor olabilir ancak seyitliği, Kâdiriliği, İstanbul seyahatleri, yaşadığı dönem gibi vecheler ve özellikle müellifin örnek olarak eserinde yer verdiği, elimizdeki yazmada bulunmayan manzumenin, Şükrî'nin üslubuyla bire bir örtüşmesi, hatta manzumede şair için kalıplaşmış diyebileceğimiz ifadelerin yer alması Molla Sâbir ile aynı Şükrî'den bahsettiğimizi kanıtlar niteliktedir.

Kerküklü seyit bir aileye mensup oluşu, kendini Kerküklü olarak anması⁶ ve benzeri veriler şairin Kerkük doğumlu olma ihtimalini kuvvetlendirmekle birlikte bu hususta kesin bir bilgi ulaşılamamıştır. Ancak doğum tarihi ile ilgili *Dîvân*'da birtakım veriler mevcuttur. Şair iki ayrı beyitte 1201 hicri senesinde dünyaya geldiğini açıkça belirtmiştir. Bu beyitlere dayanarak şairin H 1201 / M 1786-87 yılında doğduğunu söyleyebiliyoruz:

*gelirken târîhim biñ iki yüz birde bi-ḥamdillâh
neden şükrî bu sinn içre vefâdâr olduğum bilmez*

(31a)

*ben gelince bu fenâ mülke biñ iki yüz birde
elime şundu felek 'aşk-ile bir pâre kalem*

(59a)

Molla Sâbir'in örnek olarak verdiği şiirde ise şair, yaşının yetmişe erdiğini söyler. Buradan anlaşılmaktadır ki 1201 doğumlu olduğunu söyleyen şair, H 1271 / M 1854/55 tarihlerinde hâlâ hayattadır:

*egerçi yetmişe erdiyse 'ömrüm kırkı gurbetde
ebed göz açmadım âh-ı firâk-ı derd-i 'illetden*

(Molla Sâbir, 1966, s. 33)

Yukarıda zikrettiğimiz künye sayesinde şairin baba ve dede adlarını bilmekteyiz. Ancak Şükrî, *Dîvân*'da ailesinden pek az bahseder. Şairin erkek kardeş ve erkek evlat sahibi olduğunu bazı beyitlerinden anlayabiliyoruz:

*dü birâder 'azm edip seyrâne vardık rûz-ı 'îd
reh düşüp gördüm oturmuş bir nigâr ḥatt-ı cedîd*

(16a)

*bugün 'azm eyledik iki birâder kûy-ı cânâna
ziyâret eylemek oldu ḥasâret 'âdet-i cânâ*

(96a)

Dedesı, babası ve erkek kardeşi dışında ailesine dair şiirlerinden anlaşılan, şairin evlendiği ve çocuk sahibi olduğudur. Şair, sıla özlemi ile yazdığı bir manzumesine aşağıdaki beyit ile başlar:

*pîrlik vaktinde dutdu yaqamı sûz-ı ciger
firkat-i evlâd-ile buldu tenim zîr ü zeber*

(28b)

Şair, aşağıda bahsedeceğimiz seyahatlerinden ötürü olmalıdır ki bu beytinde evlat hasretinden dem vurmıştır. Molla Sâbir'in misal olarak verdiği gazelde de evlat hasretini açıkça dile getirmiştir:

⁶ 172a'da Seyyid Ali Mandelâvî'nin bir gazeline yapılmış tahmis "Seyyid Şükrî-i Kerkükî" adıyla kaydedilmiştir.

*sekiz kez şehri-istanbula vardım tûl-ı 'ömrümde
'ıyâl eţfâlimiz kerkükde yandı âh u hasretten*

(Molla Sâbir, 1966, s. 33)

Aynı şiirin bir sonraki beytinde ise şairin, evlatlarının vefasızlığından yakınmakta olduğunu görüyoruz:

*vücûdum mahv kıldım bî-vefâ evlâd uğrunca
ham oldu kâmetim dişler döküldü bâr-ı miñnetden*

(Molla Sâbir, 1966, s. 34)

Bu veriler doğrultusunda Şükrî, ailesinden uzun süre ayrı kalmak zorunda olup onlara karşı derin hasret duyan ancak evlatlarından vefa göremeyen bir baba olarak karşımıza çıkıyor. Sâbir, şair hakkında “çok bedbaht” derken belki de şairin bu yönünden bahsetmektedir.

Şükrî seyit bir aileden gelmektedir. Şair, künyesinde kendini seyit olarak ilan etmiş; Molla Sâbir de eserinin şairden bahsettiği bölümüne “Seyyid Şükrî” başlığını atarak şairin babasını “Seyyid Abdullah” şeklinde tanıtmıştır. Yine yazmanın 150a sayfasındaki kayıtlarda babası “seyyid” olarak nitelenmektedir. Şükrî, şiirlerinde sık sık Hz. Peygamber soyundan geldiğini açıkça dile getirmiştir:

*nuţkum harekâtı heme dem kâlu belîdir
ceddim dañi **evlâd-ı resûl-i** ezelîdir*

(25a)

*nedir bunca tefekkür şükriyâ kaç'-ı ümîd etme
tevekkül kıl haça **nağd-i resûl evlâd-ı haydersin***

(74b)

Seyit olan Abdî Şükrî aynı zamanda bir tarikat ehlidir. Dîvân'ın muhtelif yerlerinde tasavvuf yolunda yürüdüğünden bahsetmiş; Nakşibendî, Kâdirî, Rufâî ve Mevlevî yollarının yaygın olduğu bir coğrafyada (Marufoğlu, 1998, s. 58) yaşayan şair, Kâdirî tarikatına mensup olduğunu açıkça belirtmiştir:

*seyyidim şükrî tevaşku 'eyle bâb-ı haşka kim
hoş **tarîkû'l-kâdirîyem** evliyâyı sevmişem*

(52b)

*benem bir mest-i bî-pervâ bırağdım nâm u neng ancak
tarîk-i kâdirîde derd-keş bir merd-i kânûnam*

(64a)

Şükrî, Kâdirîlik nisbesini alarak yazmanın 160a ve 173a sayfalarındaki manzumeler ile birlikte kaydettiği künyelerine bu nisbeyi eklemiştir:

*“ve li-kâtibihi seyid el-hâc 'abdî el-kâdirî şükrî”
“ğüfte-i seyid şükriyyü'l-kâdirî”*

Fuzûlî'den bir gazeli tahmis ettiği bir manzumesinde, Fuzûlî'nin beytinde geçen “*tarik-i aşk içinde*” (Fuzûlî Divanı, 2000, s. 222) ifadesini kendi tari-kince değiştirmiştir:

*beni rüsvâ edip her kimi kıldım râzıma mahrem
dedim ğamdan halâş eyler baña her bâr edip biñ ğam
kimi şâdık bilip şandım emînim uymadı ol hem
tecerrüd seyrine şâyemden özge bulmadım hem-dem
tarîk-i kâdirîde çoklar ile durdum oturdum*

(4b)

Şükrî, *Dîvân*'ının “11 Safer 1253” (M 17 Mayıs 1837) tarihi ile kaydettiği bir manzumesinde Kâdirîlik tarikatında 31 yıldır hizmet ettiğini söylüyor. Di-ğer bir manzumesinin ihvanına seslendiği 79 ila 83. beyitlerinde ise 30 yıldır onlarla beraber olduğundan bahsediyor. Bu manzume de “3 Şevval 1250” (M 2 Şubat 1835) olarak tarihlenmiştir:

*tarîk-i şeyh 'abdü'l-kâdire otuz bir il hizmet
edelden şükriyâ mazmûn-ı 'âlem olmuşam ğâye*

(93b)

*şükriyâ sultân abdü'l-kâdiri
yoluna terk eyledim cân u seri
ey denîler hubb-ı loğma dostları
otuz ildir arañızda serveri
cân ü dil hep uğruñuzda şarf edip
ebb ü ümm ü akrabayı şarf edip
size dil verdim rızâ-yı haq- için
eyledim hıdmet size ol haq - için
olmadı bu otuz il içre ta 'ab
size benden bir hasâret bâ-ğazab*

(156b)

Bu misallerden anlaşılacağı üzere H 1201 / M 1786-87 doğumlu olan şair 19-20 yaşlarında, henüz genç bir delikanlıyken Kâdirîlik yoluna müntesip ol-muş, uzun yıllar bu yola hizmet etmiştir. Yetmişli yaşlarında hayatta olduğunu tespit ettiğimiz şair, neredeyse hayatının tamamını bir Kâdirî dervişi olarak yaşamış ve muhtemelen tarihi içinde muteber bir zat hâline geldiği için “Baba el-Kâdirî” lakabını almıştır.

Bir derviş olarak ömür süren Şükrî'nin, tekke kültürü ile yetiştiğini şiirle-rinde görebiliyoruz. Tasavvufi istilahlara yapılan referanslar, mutasavvıflar ile ilgili anekdotlar, sufiyane hâl ve tavırlar şairin eserlerinde en çok işlenen konu

ve temalardandır. Şairin eğitim durumu ile ilgili ise elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak şiirlerinde görülen ayet ve hadis iktibasları; ilmi-hal konularındaki yetkinlik; Fuzûlî'den Nâbî'ye, Fıtnat Hanım'dan Bağdatlı Rûhî'ye, edebî şahsiyetlere ve şiirlerine olan hâkimiyet; Hafız ve Kutbeddin'e tahmisler yazacak kadar olgun bir Farsça ve yer yer kullanılan Arapça tabirler şairin -sınırlı da olsa- bir medrese tahsili görmüş olabileceğini akıllara getirmektedir.

Şükrî hac ibadetini yerine getirip “hacı” unvanını almıştır. Aşağıdaki “Rabiyülahir 1231” (M Mart 1816) tarihi zikredilen ve “14 Cemaziyelahir 1231” (M 12 Mayıs 1816) tarih kaydı bulunan iki beyitte görüyoruz ki şair, 1231 hicri senesinin (M 1816) başlarında hacca gitmeye niyet ediyor:

*şükrî târîh et rebi 'ü's-şânî oldu 'azmimiz
biñ 'ki yüz otuz birinde hacc için kıldım du 'â* (7b)

*şükrîyem seyyâh-ı devrân 'azm-i beytullâh edip
biñ 'ki yüz otuz birinde oldu hac etmek karîn* (73a)

Şükrî bu niyetine ermiş, H 1231 / M 1816 yılında hacca gitmiştir. Şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla hac yolcuğuna Mısır'dan başlamış, Siverek üzerinden Hicaz'a varmış, dönüşte Şam'a uğramıştır:

*şükriyâ hakka hezârân şükr ü hamd ü hem sipâs
biñ 'ki yüz otuz birinde eyledim hacc-ı ecir* (23a)

*düşdü otuz birde râhım şükrî mısır-ı kâhire
eyledim 'azm-i hicâz ü yeşribe bâ-çeşm ü ser
çünkü eyyâm-ı ziyâret oldu hacca hâşş u 'âm
düzdüler 'âlem tedârik hak vere fetih ü zafer* (23a)

*şükriyâ târîh otuz birde ziyâret eyledim
siverek şehrinde ben hacca giderken nâ-tüvân* (71a)

*biñ iki yüz otuz bir târîhinde eyledim haccı
mışırdan gittim ammâ gelmekim şâma amân oldu
ziyâret eyledim şâm-ı şerîfîñ cümle merdânîñ
huşûşâ ol benî yahyâda çok vecd-i nihân oldu* (177a)

Şükrî, başka bir beytinde ramazan ayında Kahire'de olduğundan bahsediyor. Bu manzumede Mısır'a niçin gittiğine dair bir işaret bulunmamaktadır.

Başka bir zamanda yaptığı Mısır ziyaretinden bahsetme ihtimali olsa da şairin hac yolculuğu için üç ay öncesinden Kahire'ye gitmiş olması daha mantıklı gelmektedir. Söz konusu beyitte şair, meşhur Ezher Külliyesinde itikâfa girdiğini söyler:

*ramazân câmi '-i ezherd' oturdum çille-i merdân
çıkardım i 'tikâf etdim bi-hamdillâhi ol mevlâ*

(6b)

Yukarıda 23a sayfasından örnek verilen iki beyti ihtiva eden manzume, Şükrî'nin Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya yazdığı bir kasidedir. Şiirde, Paşa nezaretinde gerçekleşen bir hac yolcuğunun hazırlık aşamaları anlatılmıştır. Kasidenin son beyitlerinde görüldüğü üzere Şükrî bu hac kafillesi ile Hicaz'a varmış, hac ibadetini yerine getirmiştir:

*ka 'be-i 'ulyâ deyü râyet çekildi şubh-dem
eyledik kaç '-ı merâhil on iki gün sâk-ı bahır*

*nâka-i maħmil yürür biñ nâz-ile tâli '-fürüz
kûs-ı sulţân bâyezîdî çalınır şâm u seher*

*haç te 'âlâ kışmet etdi hamdülillâh ka 'beyi
vakfeye durdum 'aref tağında şâd ü kâm-ı fer*

*'avdet etdim şol medîne şehrine allâha hamd
yüzümü sürdüm kudûm-i hazret-i hayrû 'l-beşer*

*haç naşîb etsin cemî '-i din karındaşa tamâm
bize tekrârın be-ħaqqı çâr-yâr ü çâr-er*

(24a)

Hacı Seyyid Şükrî'nin mesleği hakkında elimizdeki tek bilgi Molla Sâbir'in eserindedir. Burada, şairin sahâbeden Cabir el-Ensârî'nin Dakuk'taki türbesinde türbedarlık yaptığı ve bu vazifesi gereği birçok kez İstanbul'a gitmek durumunda kaldığı söylenmişti. Şükrî aşağıda bahsedileceği üzere *Dîvân*'ın muhtelif yerlerinde İstanbul seyahatlerine değinmiştir. Molla Sâbir'in verdiği bu bilgi metinle örtüşmektedir. Ancak türbedarlık veya Dakuk ile ilgili bir veri *Dîvân*'da bulunmamaktadır.

Şükrî türbedarlıktan veya başka bir meslekten bahsetmemiştir ancak iki beytinde rızkının "Rum ilinde", başka bir beytinde "rızkının yeryüzüne dağılmış hâlde" olduğunu söylemiştir. Söz konusu seyahatler, bu ifadelerinin sebebi olabilir:

*bırakdı rûm iline rızkımı ol râzık-ı 'âlem
vezîr ü mîr-i mîrân meclisinden bir hesâbım yoħ*

(14b)

*bırakdı nahnü kâsemnâda rızkım rûm ilinde haķ
vezîr ü mîr-i mîrân mesnedinde çeşm-i h'âbım yok*

(41b)

*baña rûz-ı ezelden böyledir hikmet nedir çâre
tağılmış dâne-i rızkım ki her bir habbe bir yerde*

(92a)

Şükri'nin rızık peşinde yaptığı seyahatler, şiirlerinde sıklıkla karşılaşılan gurbet temasını, yaşanmışlığın akisleri olarak besler ve güçlendirir. Vazife icabı defalarca bulunduğu İstanbul; hac yolculuğu vesilesiyle bulunduğu Kahire, Siverek, Mekke ve Medine dışında şair, yaşadığı Kuzey Irak ve Suriye coğrafyasında yer alan Bağdat, Musul, Halep, Tartus, Tel Afer, Humus şehirlerini; seyahat haritasını genişleten Mardin, Urfa, Diyarbakır, Amasya, Tokat, Eğin, Doğu Beyazıt, Tanta, Yemen ziyaretlerini şiirlerine konu etmiştir.

Molla Sâbir'in kısa biyografisinde, şairin türbedarlığı dolayısıyla defalarca İstanbul'a gittiği belirtilmiştir. Biyografisini takiben verilen gazelde ise şair ömrü boyunca sekiz defa İstanbul'a gittiğini söylemektedir⁷. Şairin bu şiiri yazdığı yetmişli yaşlarına kadar sekiz kere İstanbul'a gittiği anlaşılıyor. *Dîvân*'da 1248 hicri senesi (M 1832-33) itibarıyla İstanbul'a 3 kere gittiğini söyleyen şair, demek ki İstanbul seyahatlerinin çoğunu elli yaşından sonra yapmıştır:

*şehr-i islâmbola vardım bir fetâret vaktde
biñ 'ki yüz kırk sekkizinde mün 'akis dünyâ fiten*

*şükriyâ üç def'a vardım belde-i kübrâya ben
böyle 'âciz olmadım bezdim bu def'a câna ben*

(68a-68b)

Şükri ayrıca İstanbul için mesnevi tarzında bir methiye yazmıştır. Bu küçük mesnevîde şair İstanbul'un Beyoğlu, Tophane, Divan Yolu, Dolmabahçe, Üsküdar, Beykoz, Bâb-ı Âlî, Kız Kulesi, Ayasofya gibi semt ve mekânlarından; çalgı-çengi, kayık gezisi gibi eğlencelerinden bahsetmiştir.⁸

Molla Sâbir, şairin H 1265 / M 1848-49 senesinde Sultan Abdulmecid ile görüşüğünü bildirmiştir. Yazmanın 16b sayfasındaki manzumedan anlaşılıyor ki bu görüşme ilk değildir. Şair, 1257 hicri senesinde (M 1841-42) yapmış olduğu bir İstanbul seyahatini anlattığı gazelinde Sultan Abdulmecid'i ziyaret ettiğini söylemiştir:

*yine taķdîr-i haķla 'azm-i istanbul müyesser şod
bu şab'-ı 'âşıkânım seyr-i maħbûbla mu 'aştar şod*

⁷ Bu beyit yukarıda verilmişti.

⁸ *Dîvânı'ndan Örnekler* başlığı altında bu mesnevinin bazı beyitleri verilmiştir.

*biñ iki yüz yine elli yedi târihine maḥsûb
ki zıllullâh-ı ‘âlem görmege çeşmim münevver şod
kim oldur necl-i pâk-i ḥazret-i sultân maḥmûd ḥan
ziyâret kılmağa ‘âbdu’l-mecîd sultân-ı kişver şod*

(16b)

Şükrî, memleketi olan Kuzey Irak ve çevresine de oldukça hâkim görünmektedir. Bağdat, Basra, Musul, Şam, Halep, Tartus, Tel Afer, Humus ve Tanta bu coğrafyada bulunduğu şehirler arasındadır. Bunlar arasında en çok andığı, eyaletin merkezi ve coğrafya insanı için “başkent” konumunda olan Bağdat’tır. Şair Bağdat’ı birçok vesile ile yâd etmiş; çok sevdiği bu şehir için bir kaside yazmıştır. Şükrî, Fuzûlî’den mülhem Bağdat’tan “burc-ı evliya” olarak bahsetmiştir:

*nûr-ile baġdâd-ı burc-ı evliyâ mişbâh olup
mûsî-i kâzım imâm u reh-nümâdir sevdiğim*

(54b)

*bu burc-ı evliyâ baġdâd ile her kim eder rahne
anı elbette ser-gerdân eder ḥakķıñ ġazabyânı*

(147b)

Şair, bir İstanbul seyahati dönüşü Musul’a erişmiş, burada memleket havasını alarak ferahlamıştır:

*mûşul-ı ḥadbâya geldim ḥamdülillâh sağ esen
tiz ḥalâş oldum bu ġurbetden esip bâd-ı vaṭan*

(68a)

Naat türünde yazdığı bir manzumesinin makta beytinde şair, bu naatı bir cuma günü Tel Afer kalesinde yazdığını söyler:

*rûz-i cum ‘a söylediñ na ‘t-i şerîfi şükriyâ
kal ‘a-i tel ‘afride kaldıñ muḥâşır bî-kadem*

(59a)

Şükrî, sahabeden ünlü İslam komutanı Halid b. Velid’in makamını ziyaret vesilesiyle Humus; önemli mutasavvıflardan olan Ahmed el-Bedevî’nin türbesini ziyaret vesilesi ile Tanta’da bulunmuştur:

*merḥabâ ehlen saña yâ ḥâmî-i şehri humûs
seyf-i rahmân ḥalid ol ibni velid şâhib-nüfûs*

(35a)

*tanta şehrine erişdim iki menzil mışra râh
anda dutmuşdur maķâm ol seyid aḥmed bed(e)vî şâh*

(88a)

Rızkî Rum iline, yani Anadolu'ya dağılan Şükrî, Anadolu'da da birçok şehirde bulunmuştur. Mardin, Urfa, Siverek, Diyarbakır, Amasya, Tokat, Eğin, Doğu Beyazıt *Dîvân*'da andığı şehirlerdir.

Mardin'de bulunan Şükrî, şehrin güzelliğinden ve güzellerinden oldukça etkilenmiş olmalıdır ki bu hususta bir gazel yazmıştır. Söz konusu gazelde şair Mardin'in meşhur binalarını da övmüştür:

*gezmede yer kalmadı gezdim hicâz u mısır u şâm
görmedim mardinde illâ kudret-i bînâları*

(99a)

Şükrî'nin seyahatlerinden birinde yolu Urfa'ya düşmüştür. Şükrî Urfa'yı, halk arasındaki anlaşmazlıklar bakımından Kerkük ile; güzellik bakımından ise Şam ile kıyaslamıştır:

*urfayâ geldim kerem kılmış hudâ zevk ü şafâ
lik kerkük gibi her dem ceng ederler yek-diger
hüsn ü ân bahş eylemiş bârî te 'âlâ şek degil
şâma vermiş nişfını hem urfada rub 'u kadar*

(24b)

Şairin, Anadolu'daki ziyaretgâhlarından bir tanesi de Diyarbakır'dır. Aşağıdaki beyitte geçen "devlet kuşunun yuvası" ifadesi, bu ziyaretin bir İstanbul seyahati dönüşü gerçekleştiğine işaret etmektedir:

*diyâr-ı bekre geldim âşiyân-ı murğ-ı devletden
halâş oldum diyâr-ı hicr-ile tuğyân-ı firkatden*

(73a)

Yine bir İstanbul seyahati sırasında şairin yolu Amasya'ya düşmüş, şair bir Kurban Bayramı'nı bu şehirde geçirmiştir. Şükrî, Amasya'yı "cennet-misal" vasfiyle övse de bayramı gurbette idrak etmenin hüznünü yaşamaktadır:

*eyledim çün 'azm-i islâmbol ben-i şûrîde-hâl
muntazîr-i râhum oldu cümleten ehl ü 'iyâl
rûz-ı 'ıyd oldu amâsiyye gibi şehir-i laţîf
başıma zindân olup ol belde-i cennet-mişâl*

(48b)

Şükrî, Behlül Paşa'ya yazdığı methiyesinde Doğubeyazıt ziyaretinden bahseder; uğradığı bir başka şehir olan Eğin'in aşılması güç yollarından şikâyetçi olur:

*çü taqdîr-i hudâ düşdü yolum bir şehir-i zîbâya
aña ism-i mekândır bâyezîd bir kal 'adır gâye*

(91a)

*egin nâmında bir şehre yolum düşdü benim nâ-gâh
harâb olasıya bir yolu vardır esta 'iz billâh*

(88a)

Bir Berat Kandili gecesi Tokat şehrinde bulunan şair, burada muhammes tarzında bir naat yazmıştır. Bu manzumenin son bendi şöyledir:

*şükriyâ bir na 't inşâ eylediñ yevmü 'l-berât
şehr-i şa 'bânü 'l-mu 'azzam nısf olup rûz-ı necât
biñ 'ki yüz elli tevârîh diñleyip ehl-i tokat
gece gündüz durma yalvar olma ğâfil de şalât
şad hezârân biñ şalâvât yâ resûle 'l-mürselîn*

(155a)

Yapmış olduğu seyahatler, Şükrî'yi ailesinden ve vatanından yıllarca ayrı bırakarak şairin yaşamını belirleyici ana unsurlardan olmuştur. Bu unsur şiirlerinde de tüm ağırlığı ile kendini göstermektedir. Yoğun bir gurbetlik hissi ve vatan hasreti şairin eserlerinde üslup ve tema olarak karşılık bulmuş; aynı zamanda gezip gördüğü şehirler ve bu şehirlerde karşılaştıkları, yaşadıkları şiirlerine konu olarak bir zenginlik katmıştır. Şükrî, aşağıdaki beytinde, bitmek bilmeyen seyahatlerin ve gurbetliğin kendisinde nasıl bir etki bıraktığını, samimi bir serzeniş ile ilan etmektedir:

*cânımdan uşandım yürümekden biñek üzre
bir yulca evimde yatamadım döşek üzre*

(89b)

Uzun seyahatleri Şükrî'yi vatanından, Kerkük'ten ayrı bıraksa da şair Kerküklüdür; Dakuk'ta Cabir el-Ensârî türbesinin türbedarlığını yaptığı ve Kerkük'teki Kâdirî tekkesine bağlı olduğu göz önüne alındığında, şairin yerleşik olarak hayatını sürdürdüğü şehir Kerkük'tür denilebilir. Şükrî, Kerkük'ün bir sakini olduğunu kendisi de söyler:

*şükriyâ hamd-i hudâ sâkin-i kerküküz biz
in-şâ 'allâh yine medfene haldir kerkük*

(44b)

*bi-hamdillâh şükrî sâkin-i kerkük olupsun sen
bu hâk-i kerbelâdır ilticâ kıl bunda sükkân*

(147a)

Yukarıdaki ilk beyit “Kerkük” redifli bir gazelden örnek verilmiştir. Bununla birlikte Şükrî, “Kerkük” redifli bir gazel daha kaleme almıştır.

Kerküklü olup burada yaşayan şair, döneminde vuku bulan birtakım toplumsal olaylara şahit olmuş, şiirlerinde bu olaylardan bahsetmiştir. H 1246 / M 1830-31 yılında Kerkük'te etkili olan veba salgını (Gündüz, 2002, s. 291) bu

olaylardan biridir. Şükrî, *Dîvân*'da birçok defa Kerkük'ü vuran bu felaketten bahsetmiş, vebanın tesirini anlatmış ve sebep olduğu sıkıntılardan kurtulmak için dualarda bulunmuştur:

*hem yine kırk altı târîhinde bir şiddet vebâ
kıldı irsâl şükrî mevlâ kaṭ' olup emsâlimiz*

(32a)

*ilâhî def' kıl bizden vebâyı muştafâ ḥakkı
ebû bekr ü 'ömer 'oṣmân 'aliyye'l-mürtezâ ḥakkı*

*be-ḥakkı âl-i beyt-i ḥânedân 'afv et bizi yâ rab
vebâ vü ṭa'n-ı ṭâ'ûndan ḥasan ḥulḳ-ı rızâ ḥakkı*

(110b-111a)

18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl ortalarına kadar Kuzey Irak'ta bulunan göçebe Arap, Kürt ve Acem aşiretleri gasp ve hırsızlık yoluyla sakin olan halka büyük zararlar vermişlerdir. Halkın bu mevzularda devlet kurumlarına yapmış oldukları şikâyetler ve devletin tespit ettiği zararlar tutanaklar hâlinde günümüze ulaşmıştır. Göçebelerin saldırıları yerleşik halkta, hayvan ve ekin zayıatları sonucunda kıtlığa kadar giden hasarlar bırakmış, birçok mezra ve köy boşaltılmak zorunda kalmıştır (Marufoğlu, 1998, s. 150-155). Bu vakaların ayrıntısından bahsedilmese de yol açtığı sıkıntılar ve insanların düştükleri zor durumlar Şükrî'nin şiirlerinde birçok kez anılmıştır:

*biñ'ki yüz kırk altı târîhinde kerkük içre tâ
fitne-i kürrâd ü cerrâd hem vebâ şân eyliyor*

(20a)

*ey dirîğâ yine ḥaḳ verdi bizi bir bâda
'amelimizden ilişdik 'arab u kürrâda*

*himmet-i pîr-i muğân ger ola şükrî bir gün
çalalum tîğ biraz bu 'acem ü kürrâda*

(82a)

*ilâhî ḳahr ḳıl ḳahhâr olan ismiñle 'urbânı
ikinci bâ 'iṣ-i fitne olan kürrâd balbâsı*

(98b)

Şükrî'nin yaşadığı zaman diliminde bölge insanı için sıkıntılı durumlardan birisi de isyanlardı. 1830 yılında, Sultan II. Mahmud'un Hakkâri ve çevresinde yapmak istediği idari değişiklikler sebebiyle Revandiz merkezli, üç yıl devam edecek olan bir Yezidi ayaklanması başlamıştı. 1836 yılında Mir Muhammed önderliğinde tekrar ayaklanan Yezidiler, Reşit Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun ağustos ayında Revandiz Kalesi'ni kuşatmasıyla teslim olmak zorunda kalmışlardı (Abca, 2006, s. 63-70). Şükrî, *Dîvân*'ında Ali Rıza

Paşa'nın Revandiz üzerine yaptığı bir seferden bahseder. Şairin H 1252 / M 1836-37 yılında gerçekleştiğini söylediği bu sefer, Paşa'nın Bağdat üzerinden kuşatmaya destek vermiş olabileceğini akıllara getirmektedir:

*biñ iki yüz yine elli iki târihi bu iklîm
revândiz üzre 'azm etdi rızâ-maḥlaş 'alî paşa*

(8a)

*ḥuşûşâ bir seferde kim revândûz üzre 'azm etdi
mübârek hoş kudûmundan müşerref-yâb olup dünyâ*

(168a)

Şükrî'nin hac vesilesi ile Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya yazmış olduğu bir methiyede, 19. yüzyılın ilk yarısında Vahabi ayaklanmaları ile kapatılan Hicaz yolunun Paşa tarafından, Vahabileri mağlubiyete uğratmak suretiyle açılması vakasından bahsedilmiştir:

*ey serîr-i şalṭanatda ḥâmî-i şeh-r-i mışır
sâhil-i baḥr-i şecâ'at şâcî-i tâc-ı kâsır*

*ibni mes'ûd ol vehâbî 'ırkını kesdiñ tamâm
râh-ı beytullâhı açdiñ etdiñ a'dâyı qahır*

(23a)

1.1. Kimliği

Şükrî Türk, Kürt, Arap, Acem milletlerinin ve azınlık olarak da Hristiyan ve Yahudilerin bir arada yaşadığı Irak coğrafyasında yaşamını sürdürmüştür. Türkler bölgeye ilk kez 7. yüzyılda gelmişlerdir. 11. yüzyılda başlayan Selçuklu, 16. yüzyılda başlayan Osmanlı hâkimiyetleri bölgenin Türkleşmesinde önemli aşamalar olmuştur. Erbil ve Kerkük, bölgede Türk nüfusunun yoğun olduğu şehirler konumundadır (Marufoğlu, 1998, s. 54-56). Nüfus ve inanç bakımından kozmopolit bir coğrafyaya ait olan Şükrî, seyit bir aileye mensup; soyu Zengene aşiretine dayanan Kürt kökenli bir mürşide müntesiptir. Irk, soy, boy veya aşiret bakımından şair ile ilgili herhangi bir kayda sahip değiliz. Ne var ki Türkçe söz dizimindeki zayıflığı, Kerkük Türkmen ağzını şiirlerinde neredeyse hiç yansıtmamış olması yukarıdaki olgularla yan yana gelince şairin Kürt yahut Arap kökenli olabileceği akıllara gelmektedir. Ancak Kürt isyanlarından duyduğu rahatsızlıkları açıkça ve samimiyetle dile getirmesi, aşağıda da bahsedileceği üzere Osmanlı hanedanına bağlılığını şiirlerinde ikrar etmesi ile devletine sadık olduğunu göstermektedir.

Abdî Şükrî'nin yaşadığı bölge aynı zamanda farklı mezhepten insanların bir arada bulunduğu bir coğrafyadır. Caferî Türkmen boyları, Şii Araplar, Hanefî Türkler ve Şafî Kürtler bu coğrafyanın paydaşlarıdır. Caferî Türkmenler yoğun olarak Kerkük çevresi ve Bağdat yolu üzerine iskân olmuş durumdadır

(Marufoğlu, 1998, s. 58-59). Kerküklü şairin şiirlerine bakıldığında, Hz. Ali ve on iki imam sevgisi eserde göze çarpan ilk temalardandır. Şair Hz. Ali'yi şiirlerinde defalarca anmış, ona müstakil methiyeler kaleme almıştır. On iki imamın isimlerini tek tek andığı, her birinin vasıflarından bahsedip onlara tazimde bulunduğu on dört adet methiye yazmıştır. Bu açıdan şair, Caferî-Şii anlayışına yakın bir görüntü çizmektedir. Ancak yine şiirlerinden anlaşılacaktır ki şairde, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi kadar Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman muhabbeti de mevcuttur. Şair çoğu zaman dört halifeyi bir arada anmıştır. Hatta on iki imam methiyelerinden ikisinde, Hz. Ali ile başlayarak imamların isimlerini sıralamadan önce Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın isimlerini zikretmiştir. Silsilesi Hz. Ali'ye uzanan Kâdirlik yoluna bağlı olması, Şükri'nin Hz. Ali'ye daha fazla meyletmesine sebep olmuş olabilir. Fakat şair, tasavvuf temelli Anadolu İslam geleneğinde olduğu gibi halifeleri Ehl-i Beyt'ten ayırmayan bir anlayışı benimsemiş görünmektedir.

Yine de Şükri, Caferîlik yakıştırmamasından kurtulamamış gibidir. Aşağıdaki beyitlerde şairin kendisine yönelik yapılan suçlamalardan ve atılan iftirallardan bahsettiğini görüyoruz. Şaire yapılan bir ihtamdan bahsedilen manzumede, bunun bir mezhep meselesi olduğuna dair işaretler vardır. Aşağıdaki beyitler, şaire Caferîliğin nispet edildiğini ve şairin bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Bu ithamların, şairin canına mal olabilecek sonuçlar doğurabileceği görülmektedir:

*sebb-i şeyhin eyleyen kâfirlere teşbih edip
seyyide zulm eyleyip gör kim ne bed-nâm etdiler*

*seyyid-i evlâd-ı hayder cânına kaşd eyleyip
cem' olup nâ-hak diyenler katle ikdâm etdiler*

*râfîzîye şad hezârân bâr-ı la 'net rûz u şeb
kâfir-i bî-dîn ü mezheb ca 'ferî-nâm etdiler*

(24a)

Şairin Caferî olmadığı bu şekilde anlaşılabilir olsa da hangi mezhebe mensup olduğuna dair *Dîvân*'da açık bir ifade bulunmamaktadır. Sünni bir tarikata müntesip olan şair, bir beytinde İmam Şafi'nin içtihat sahibi olduğundan bahsetmiş ve onu sitayişle anmıştır. Ancak bu da şairin Şafii olduğunu söylemek için yeterli değildir:

*tâ kıyâmet rûhu şad olsun imâm-ı şâfi 'i
muştafâ şer'ini açdı tâ bilindi her umûr*

(24b)

Yukarıda bahsedildiği üzere göçebe Arap ve Kürt aşiretlerinin halka ve devlete zararlar verdiği, muvazzaf paşaların İstanbul'a karşı ayaklandığı bir

coğrafya ve zamanda yaşayan şair, şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı Devleti'ni destekleyen bir tutum içerisinde olmuştur. Şair, devlete sadık, padişaha bağlı bir Osmanlı vatandaşıdır:

*ilâhî âl-i 'oşmânî hemîşe müstedâm eyle
ki anlar dîn-i aqvâ-yı muhammedde muqarrer şod
de seyyid hâcî şükrî âl-i 'oşmâna du'â eyle
bi-hamdillâh ne umdum şol nesilden kâm müyesser şod*

(16b)

Şükrî, Bağdat Valisi Davud Paşa'ya yazdığı kasideye, Osmanlı hanedanına dua ederek ve sitayişte bulunarak başlamıştır:

*hatâdan hıfz kıl dâ'im hudâyâ âl-i 'oşmânî
çün etdiñ bunları dâ'im cihân halkı nıgeh-bânı
bu bir nesl-i muṭahhardır nizâm-ı 'âlem olmuşlar
cihân-gîr ibn-i ertuğrul u bin 'oşmân u hâkânî
itâ'at eyleyip şer'-i şerîfe inkıyâd üzre
muḳavvîdir ḫakîkat şer'-i aḫmed üzre îmânı*

(136/1a)

Bununla beraber şair, eleştiriden de geri durmamıştır. Baş gösteren adaletsizliği dile getiren şairin, 1243 hicri senesinde (M 1827-28) Sultan II. Mahmud tarafından gerçekleştirilen ve başlarda halk arasında karşılık bulamadığı bilinen (Uzunçarşılı, 1954, s. 223-226) fes ıslahatına çok sıcak bakmadığı görülür:

*'adâletle binâ urdu anıñçün ber-ḳarâr oldu
velâkin şimdilik ba'zî unutdu 'adl ü mîzânı*

(136/1a)

*ref' olup başdan 'imâmet i'tibar olmuş fese
görseler 'âlim meşâyih hep ederler süy-ı zan*

(68b)

2. Dîvânı

Kerküklü Seyyid Şükrî'nin tespit edebildiğimiz tek eseri *Dîvân*'ıdır. *Dîvân*, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu'nda 713 numara ile kayıtlıdır ve bu yazma, *Dîvân*'ın günümüze ulaşan tek nüshasıdır.

Yazmanın 150a sayfasında verilen ketebe kaydında⁹ nüshanın müellif hattı olduğu ve hicri 1250 senesinde (M 1834) tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Nüsha 192 varaktır. Şirazesı dağılmış, kapakları ebru kâğıt kaplı, kahve-rengi meşin ciltlidir. Aharlı ince beyaz kâğıda iki sütun hâlinde nestalik hat ile yazılmış olup sayfalardaki satır sayıları muhteliftir. 17, 18 veya 19 satırlı, çerçevesiz sayfaların birçoğunda derkenarlar da şiir kaydetmek için kullanılmıştır. Ölçüleri 240x148-183x115 şeklindedir. Çeşitli sayfalarında rutubet, mürekkep lekeleri, yanık izleri ve ufak yırtık ve delikler bulunmaktadır.

Yazmanın ikinci yarısında sayfa eksiklikleri vardır. 171a ve 174b arasındaki rengi ve boyutu farklı yapraklar ise yazmaya sonradan eklenmiş bir parça olmalıdır. Ekten önceki son sayfada tamamlanmış bir tahmis bulunurken ekten sonraki ilk sayfa olan 175a, bir tahmisin son bendi ile başlar. Bununla birlikte 166b ve 167a; 190b ve 191a sayfaları arasında hacmi tespit edilemeyen eksiklikler mevcuttur.

Yazma, 1b sayfasında Baş Ayan Ahmed Ağa'ya yazılmış bir kaside ile açılır. Bu manzumeden sonra 5b sayfasına kadar Şükrî'ye ait dört tahmis, bir kaside, iki muamma ve bir gazel; Fitnat Hanım'a ait dört gazel ve bir müseddes sayfa düzeni gözetmeksizin kaydedilmiştir.

5b sayfasında “*dîvân bismillâh bismillâhirrahmânirrahîm hazâ dîvânı es-seyyid el-hac şükrî rabbi yessir bi't-temâmihî sene 1250*” serlevhası ve takiben *elif* kafiyesi ile bir tevhit yazılmış; çift sütunlu sayfa düzeni ile gazeller kaydedilmeye başlanmıştır. Şükrî, *Dîvân*'ını bir tevhit ile açmıştır:

*seyid şükrî rumûz-ı remz-ile tevhîd icrâ kıl
ser-i dîvâna kayd olsun bu nuḡ-ı cân-fezâ peydâ*

(5b)

Bu gazelin ardından “*velehu elif gazel 18 'aded*” başlığı ile *elif* kafiyeli gazellere başlanmıştır. 9a sayfasına kadar devam eden gazellerden sonra bu sayfada “*velehu kâfiyetü'l-bâ 9 'aded*” başlığı ile *be* kafiyeli gazellere geçilmiştir.¹⁰ Bu iki kafiyeden sonra başka hiçbir kafiye için başlık atılmamıştır. Buradan 114a sayfasına kadar 564 adet gazel kafiye sırasına göre sıralanmıştır. Ayrıca iki tane de kaside yine kafiye sırasına uyacak şekilde bu kısımda yer almaktadır. 114a'dan 150a'ya kadar bir adet gazel ile birlikte muhammes, tahmis, kaside, mesnevi, müfred ve benzeri nazım şekilleri düzensiz bir şekilde sıralanmış ve 150a sayfasının sonunda “temmet” denilerek ketebe kayıtları

⁹ “*ve li-kâtibihî es-Seyyid el-Hâc 'Abdî bin es-Seyyid Zemil fî beled-i Kerkük 'afâ[allâhu] anh 4 cemâziye 'l-evvel 1250*”

¹⁰ Derkenarlara sonradan kaydedilen şiirlerle birlikte, başlıklarda verilen adetler hükümsüz duruma düşmüştür.

verilmiştir. Burada istinsah tarihi de ay ve günü ile birlikte belirtilmiştir: Hicri 4 Cemaziyelevvel 1250; miladi 8 Eylül 1834.

Şairin istinsah ettiği bu nüshanın, 1250'den sonra uzun yıllar şairin elinde kaldığı anlaşılmaktadır. Yazmanın 150a sayfasında, eserini H 1250 / M 1834 senesinde sonlandırdığını belirten şair, bu seneden sonra yazdığı şiirleri yazmaya kaydetmeye devam etmiştir. Gazel tarzında yazdığı şiirleri, kafiye sırasına göre 114a sayfasına kadar olan kısımda derkenarlara geçirmiştir. Gazel dışındaki nazım şekillerini ise ketebe kayıtlarını verdiği 150a sayfasının ardına, yine çoğu zaman sayfa düzeni gözetmeden yazmayı sürdürmüştür.

Şair yazdığı bazı şiirlerin sonlarına tarih kaydı düşürmüştür. Bu tarihler bazen sadece yıl bazen de gün-ay-yıl şeklinde görülmektedir. Tarihlerin çoğu ise 1250 tarihinden sonra yazılıp divan metnine sonradan, derkenarlara eklenmiş şiirlerde bulunmaktadır. 1231, 1250, 1252 1253, 1254, 1257, 1258 seneleri, bahsedilen tarihlerdir.¹¹

2a sayfasında bulunan bir tahmisin 1252 tarihiyle kaydedilmesi ve yine bu sayfada yer alan, H 1251 / M 1835-36 doğumlu Şehzade Nizameddin'in doğum tarihi için yazılmış manzume, yazmanın ilk dört yaprağının da sonradan doldurulduğu fikrini akıllara getirmektedir.

Serlevha ve ketebe kayıtları arasında 648 adet manzume bulunmaktadır. Bunların 97 adedi derkenara yazılmıştır. Yazmanın ilk dört ve son elli yaprağında ise 68 manzume mevcuttur. Eksik sayfalar hesap dışı tutularak şairin, ketebe kaydından sonra yazmaya 165 adet manzume kaydettiği söylenebilir. 567 gazel, 14 kaside, 8 mesnevi, 24 kıta, 17 muhammes, 65 tahmis, 17 müfret, 2 murabba, 1 müseddes ve 1 müsebba olmak üzere toplam 716 manzumeden müteşekkil eser, 6.270 beyit hacminindedir.

Şükri, *Dîvân*'ını kaydettiği bu yazmayı yer yer bir mecmua olarak da kullanmış görünmektedir. Yazmanın muhtelif sayfalarına sevdiği ve örnek aldığı şairlerin şiirlerini kaydetmiş, Osmanlı padişahlarına ve paşalarına yönelik kronoloji çalışmalarını, ebcet hesabını anlattığı ve bir nikâh duasından bahsettiği kısa mensur Arapça metinleri buraya yazmıştır.

Yukarıda bahsedildiği gibi 3a ile 4a sayfaları arasında Fıtnat Hanım'a ait dört gazel ve bir müseddes bulunmaktadır. 169b sayfasında, Pertev Paşa tarafından Şehzade Nizameddin'in doğumuna yazılmış bir tarih manzumesi kayıtlıdır. Yazmanın 2a sayfasında, bu gazelin ilk iki beytine yapılmış bir tahmis bulunmaktadır. 178a ile 179a sayfaları arasında ve 185a'da ise Ali Rıza Paşa'ya ait 8 adet manzume bulunur. 179a ve 179b sayfalarında Abdurrahman Hâlis Kerkükî'ye ait 1 adet gazel ve Zekî Besîm isimli bir şairin bu şiire yaz-

¹¹ 1255 ve 1256 tarihlerine rastlanmamıştır. Yazmanın eksik sayfalarında bu tarihlerle kayıtlı şiirler olması muhtemeldir.

miş olduğu nazire yer alır. Şükrî aynı zamanda, Rıza'ya ait 8 gazelin altısını ve Hâlis'in gazelin tahmis etmiştir. Şair, 172a'da Ali Mandelâvî'ye ait bir gazeli tahmis etmiş; aynı sayfada, hemen bu manzumenin yanında söz konusu gazelin tam metnini vermiştir.¹² Bunlar dışında Şükrî, 181b'ye Nâbî'nin, 182a'ya Kabûlî'nin birer adet gazelin kaydetmiştir. Söz konusu şairlerden divan sahibi oldukları bilinen Fitnat Hanım ve Nâbî'nin divan neşirleri incelendiğinde yazmaya alınan manzumelerin metinlerde mevcut olduğu; Hâlis'e ait gazelin ise Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne-i Evliyâ* isimli eserinin mezkûr şair ile ilgili bölümünde “gazellerinden numune” olarak verildiği görülmüştür (Fitnat Hanım, 1286, s. 5, 10-11, 18, 23, 25-26; Bilkan, 1993, s. 557-558; Hüseyin Vassâf, 2011, s. 141).

Şükrî, 163a sayfasına “*fihrist-i pâdişâh-ı âli-’oşmânî rahimehumullâhi ‘aleyhim ecma’in sene 1251*” başlığı ile ilk önce bir buçuk sayfa civarında mensur tarihî bir metin vererek Osman Gazi'den Abdulmecid Han'a kadar Osmanlı padişahlarını kronolojik olarak sıralamıştır. Mensur kısımda Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Bey'in obası ile birlikte Söğüt'e gelişi ve Selçuklu sultanı Sultan Alaeddin ile olan münasebeti kısaca anlatılmıştır. Daha sonra padişahlar tek tek künyeleri, cülus tarihleri, saltanat süreleri ve defin yerleri belirtilmiş hâlde sıralanmıştır.

164b ve 165a sayfarında “*fâtih-i bağdâd sultân murâd gâzî gününden bağdâda gelen vuzerâ-yı ‘izâm efendilerimiz beyân olunur*”; 167a ve 167b sayfalarında “*fâtih-i bağdâd sultân murâd ‘aleyhi’r-rahme ve’r-riçvân gününden şehrizora gelen paşalar beyânındadır sene 1148*” başlıkları ile mezkûr şehirlerde vazife yapmış Osmanlı paşaları, valiliğe getirildikleri tarih ve valilik yaptıkları süre belirtilerek kronolojik olarak sıralanmışlardır.

Şair ayrıca yazmaya iki adet Arapça mensur metin kaydetmiştir. Bunlardan biri “*ebced ma’nâsındadır*” başlıklı metindir. Bu metin 176b ve 192a sayfalarında olmak üzere iki kere kaydedilmiştir. Diğer Arapça metin ise yazmanın son sayfası olan 192a'da “*ağd-i nikâhda bunu okuya*” başlığı ile kaydedilmiş olan bir nikâh duasıdır.

3. Edebî Kişiliği

3.1. Şiir ve Şairlik ile İlgili Görüşleri

Sevgilinin nakış gibi yüzü, tabiatın büyüleyici ahengi, Tanrı'nın insana ve evrene mütemadiyen tecellisi, kısacası güzellik, bir divan şairinin şiir söyle-

¹² Şükrî'nin yazmaya kaydettiği şiirlerin çoğunu tahmis ettiği görülüyor. Şair, yazmada tahmisi bulunmayan gazelleri daha sonraki yıllarda tahmis etmiş veya bu tahmisler, yazmanın eksik sayfalarında kalmış olabilir.

mesi için gerekli saik olmuştur. Şükrî de bu telakki ile şair olabilmek için hoş edalı, güzel bir sevgiliye sahip olunmasını şart koşmaktadır:

*şâ'ir olmaz hoş-edâ bir şûh-ı zîbâ görmese
bûlbûl olmaz nağme-pîrâ vird-i hamrâ görmese*

(81a)

Divan şairleri, şiir kabiliyetlerinin doğuştan geldiğine inanır ve kendilerini maderzat şairler olarak tanıtır. Şükrî, dünyaya geldiğinde feleğin kendisine bir kalem sunduğunu söyleyerek tıpkı diğer divan şairleri gibi yeteneğinin doğuştan geldiğini belirtir:

*ben gelince bu fenâ mülke biñ iki yüz birde
elime şundu felek 'aşk-ile bir pâre kalem*

(59a)

Şairlerin şiirleri ve şair tabiatları ile övünmesi Seyyid Şükrî'de de karşılaşılan bir durumdur. Şükrî, tatlı sözlü ve şiirde üstat olduğunu söyler; nazik, ince yaratılışlı bir söz ehli olduğu için hamdeder ve güzel söz söyleyenler zümresinde kendine denk bulunmadığını ileri sürer:

*şükriyâ şîrîn-sûhan üstâd-ı eş 'arım velî
göñlüm açılmaz gözüm bir şûh-ı zîbâ görmese*

(81b)

*şad hezârân hamdülillâh olmuşam ehl-i zebân
gör ne nâzik lutf-i cevher tab '-ı nahhâf olmuşam*

(53b)

benem kim yok durur akrân baña şimdi feşâhatde

(182b)

Aşağıdaki dizesine göre Şükrî, eğer ansızın coşarsa bir anda bin gazel söyleyebilecek yetenekte bir şairdir:

cûşa gelsem biñ gazel bir demde îcâd eylerem

(116b)

Şükrî'nin şairliği, aşağıdaki beyitlerinde belirttiğine göre, devrinde beğenilmiş, övgüye değer bulunmuştur. Şair, şiiri ile şöhrete kavuşmuş, yaşadığı bölge olan Irak'ta tanınan ve takdir edilen bir şair olarak anılmış ve ünlü şair Hüsrev ile kıyaslanmıştır:

*hezârân şükr lillâh dehrîde şî 'r-ile meşhûram
velâkin mâhveşler dest-i teshîrînde 'usfûram*

(56b)

*'aşk içinde şükriyâ meşhûr-i 'âlemsin vü lik
şî 'rine şad âferîn kıldı şu 'arâ-yı 'ırâk*

(42b)

*hüsrev-i rûm diyer baña kamu şâ'ir-i kuds
ger ede gûş-ı kemâl bu kelimât-ı hasenim*

(53a)

Şükrî, gelen övgülere ve kendisini ön plana çıkarmasına rağmen mütevazılıktan geri durmamıştır. Aşağıdaki dizesinde kendisini güzel sesli bir kuşa benzetse de gazel söyleme kabiliyetinin kendisinden çok uzak olduğunu belirterek tevazu gösterir:

*seyid şükrî perîşândır hemîşe dîde-giryândır
ki bir tayr-ı hoş-elhândır ğazel-h'ân kıanda ben kıanda*

(94a)

3.2. Üslup

Bir 19. yüzyıl şairi olan Şükrî, bu zamana kadar klasik Türk şiirinde ortaya çıkmış hemen her tarzdan etkilenmiş görünmektedir. Ancak bunların içinde klasik, hikemî ve tasavvufî üslup Şükrî'nin takipçisi olduğu tarzlardır denilebilir.

Şükrî, divan şiirinin 15. yüzyılda klasikleşmeye başlayan üslubunun 19. yüzyıldaki takipçisidir diyebiliriz. Klasik üslup ile yazılmış şiirlerde sıklıkla görülen lirizm ve duygu yoğunluğu; aşk, şarap, sevgili, rintlilik, tabiat gibi temalar (Demirel, 2009, s. 285) ve klişe hâline gelmiş mazmunlar ile Şükrî'nin şiirlerinde sıklıkla karşılaşılar:

*hezârân 'işve nâz etdi ol âfet çeşm-i cellâdı
nice 'âşık-ları bîmâr kıldı nergis-i şehlä*

(7a)

*kûzeñ aç 'âşık-ı şûrîde ki cânân geliyor
gör ne şîrîn harekât-ile hürâmân geliyor*

*şallanır nâz ü nezâketle kırar 'âlemi hep
şanasın mışra bugün yûsuf-ı ken 'ân geliyor*

(25a)

*dedim ağzıñ dedi hoşka dedim dişîñ dedi incü
dedim la'liñ dedi lü'lü' dedim lebler dedi âteş*

*dedim müjgân dedi hûn-rîz dedim kaşîñ dedi kudret
dedim gözler dedi cellâd dedim merdüm dedi tîr-keş*

(36a)

*sîm-ten ebrû-hilâl kirpikleri tîr-i kazâ
'azm-i seyrân eylemiş 'âşık-ları etmiş kadîd*

(16a)

*ey şûh buyur gel gidelim yâsemen üzre
'uşşâka sezâdır yürüye feslegen üzre*

(90a)

Hikemî tarz yahut Nâbî ekolü olarak adlandırılan tefekkür ve öğüt verme-ye dayalı üslup, Seyyid Vehbî gibi kuvvetli şairlerle devam ederek 18 ve 19. yüzyıl şairlerinin şiirlerinde kendini hissettirmiş ve sanat anlayışlarının şekillenmesinde etkili olmuştur (Yorulmaz, 1996, s. 11-12). Dünyanın geçiciliği, sosyal bozukluklar, nasihat, didaktik ifadeler gibi veçheleriyle hikemî üslup, Şükrî'nin şiirlerinde yoğun bir şekilde kendini hissettirir.

*güş dut diñle birâder bir naşihat cân-ile
'ömrüñ oldukça konuşma câhil ü nâ-dân-ile*
(91b)

*ger terâzû oynadırsan hakkı ara yerde gör
bak nice biñ sen gibi yatar karañu yerde gör
fi 'l-i mizân kâr-ı şeytân nefsi-i emmâre katı
nâs hakkın senden ister fikr kıl söz nerde gör*
(28b)

*qalmamış mihr ü muhabbet şeyh ü şâb-ı dehrinde
hürmet-i fakr u fenâ yokdur sözü dîndâr yoh*
(14a)

*iğâta eylesen cümle memâlik hükmünü ey dil
yine bir gün olur kim gayra döner seni terk eyler*
(25a)

*bu dünyâ rengine aldanma ey dil naqş-ı fânîdir
yeter ey nefsi-i şüm dünyâyâ şaldı şûr emmârıñ*
(44a)

*eyle tevâzu ' kendiñe pîşe
kibr 'ucb 'unvân terk et ey nedim*
(59b)

Şükrî, Kâdirî tarikatına mensup, tasavvuf ehli bir şahsiyettir. Yukarıda, şairin yirmili yaşlarda derviş olup neredeyse tüm hayatını tasavvuf ehli olarak geçirdiğinden bahsedilmişti. Divan şiirini muhteva ve kaynak olarak beslemiş olan tasavvuf, Şükrî'nin şiirlerinde bir hayat tarzı olarak ortaya çıkar. Tasavvufî fikirleri, mertebeleri ve mefhumları ifade eden ıstılahat, Şükrî'nin şiirlerinde bir üslup olarak kendini göstermektedir. Şair yer yer kalender, tok gözlü, kimseye muhtaç olmayan Hak âşığı bir derviş üslubunda seyrederek; bazen de tasavvuf yolunda pişmiş, olgunlaşmış bir hâl ile irşat eder bir tavır takınır:

*bir der isterken bu şehre şimdi bulduq çâr der
olmuşuz 'âşık kalender rind-i 'ârif havl be-ser
kılmanuz deccâl-i süfyândan dilâ zerre hâzer
biz müselmân-zâdeyiz kâlû belâdan ey peder
şol elestüden berü imâna gelmişlerdeniz*
(127b)

*mürşid-i kâmil önünde cân u ser terk eyleyip
lâ'ubâlî-meşrebiz pîr-i muğân mestânıyız* (31a)

*çün fenâ fillâh olup terk eyledim bûd u ne-bûd
ki harâbat ehliyem ki sâkin-i şeb-hâneym* (51b)

*'âkıbet fikrinde ser-gerdân gezer bî-hûde 'aql
mest olam şâyed bu kabz u bastı cânımdan gider* (20b)

*ey gönül besdir fenâ bî-hûde cevân eylegil
terk-i terk ol 'âlem-i vahdetde iskân eylegil* (48a)

Kısıtlı kelime haznesi ve anlam dünyası Şükri'de bir üslup problemi olarak ortaya çıkar. Şair, tekrar tekrar kullandığı ifadeler ve benzetmelerle üslupta yavanlığa düşer. Yinelenen ifadeler kelime gruplarında görülmekle birlikte “sevgili, âşık, ağyar” gibi klasik şiir öğelerine dair yapılan tasvir ve tavsiflerde de kendini gösterir:

rind-i qallâşız felek menşûbesinden terk-i terk (31a)

mest ü bî-pervâ felek menşûbesinden terk-i terk (51b)

ne bed günde tulû' etdi felekden kevkeb-i bahtım (34a)

ne bed günde tulû' etdi şafağdan tal'at-ı hurşîd (73b)

ne bed günde tulû' etdi dirîgâ kevkeb-i bahtım (95b)

şol kelb raqîbe edesin ülfet ü mihri (16b)

şol kelb raqîb-ile hemîşe nazarıñ var (27a)

baña her telh kelâm kelb raqîbe ülfet (65b)

bırağ bu mâleya'nî sözleri tevîd-i haq söyle (11b)

bırağ bu mâleya'nî 'âlemi hubbü'l-vağan gözle (33a)

bırağ bu mâleya'nî sözleri zıkr eyle her dem hay (119a)

İfade tekrarları ile aynı manzume içinde bile karşılaşılır. 159a sayfasında kayıtlı tahminin üst üste iki bendinde yinelenen tabirler buna bir örnektir:

ğamzesi tîğî ile katl eyledi biñ şeh-levend

ğamzesi tîğî ile biñ pehlivân mezbûh eder

Şair kısıtlı kelime dünyası ile kafiye kurmakta da sıkıntılar yaşamıştır. Gazellerinde görülen bazı kafiyelerde kelime tekrarına düşerken tahmislerinde de tahmis ettiği şair ile aynı kafiye kelimesini kullanarak bentlerde aksamalara neden olmuştur. Şair aşağıdaki örnekte “ih” tam kafiyesi ve “imden” redifi ile kurduğu gazelinin 3 ve 4. beyitlerinde kelime tekrarına düşer:

*be-ğâyet hâdden ötmüştür günâhım baħr-i bî-lenger
velâkin bir beşâret var baña cedd-i **şahîh**imden*

*bihâr-ı rahmet-i hâkka göre kul zenbi bir katre
ümîdim kesmezem lâ taķnaťı naşş-ı **şahîh**imden*

(71b)

Yazmanın 14b sayfasında kayıtlı gazelin matla beytinde geçen “hâbım yoh” kelime grubu 4. beyitte yinelenir:

*figân kim yandı cânım ğurbet içre hord u **hâbım yoh**
gece gündüz yanar cânım firâķa nuķ u tâbım yoh*

*egerçi yûsuf-ı güm-geşte mısra pâdişâh oldu
yine derdi ki ken ‘ân ikliminden ötrü **hâbım yoh***

(14b)

Dîvân’da dize tekrarları da göze çarpar. Şükrî aynı dizeleri kelimesi kelimesine farklı manzumelerinde tekrar etmiştir:

*‘abûsen **ķamķarîran ķehre-i edbâra biñ la‘net**
vüzü‘dan dökmemiş şu rûy-ı bî-envâra biñ la‘net*

(12a)

*‘abûsen **ķamķarîran ķehre-i edbâra biñ la‘net**
egerçi şûretâ ‘âlim velî bâtında şeytânî*

(173b)

*mest ü bî-pervâ felek menşûbesinden terk-i terk
lâ ‘ubâlî-meşrebem öz başıma ferdâneym*

(51b)

*mest ü bî-pervâ felek menşûbesinden terk-i terk
rind ben üftâde ben mecnûn ben bî-ķâre ben*

(72a)

*mest ü bî-pervâ felek menşûbesinden terk-i terk
girmişem meydân-ı ‘aşķa olmuşam rüsvâ bugün*

(78a)

3.3. Etkilendiği Şairler

Şükrî’yi en çok etkisi altında bırakmış olan şair Fuzûlî’dir denilebilir. Türk edebiyatının büyük şairi Fuzûlî, çağından itibaren klasik şiirin yerini modern şiire bıraktığı zamana kadar sayısız divan şairini etkilemiş, birçok takipçi edinmiştir. Şükrî de acı, ızdırıp, imkânsız aşk, tasavvuf gibi temaları ele alması bakımından Fuzûlî’nin oldukça etkisi altında kalmıştır.

Şükrî, 37 gazelini tahmis ettiği Fuzûlî’nin birçok gazeline de nazireler yazmıştır: *Dîvân*’da tespit edilen nazirelerden bazıları şöyledir:

Fuzûlî

*Saçma ey göz eşkten gonlümdeki odlara su
Kim bu denli tutuşan odlara kılmaz çâre su*

(Fuzûlî Divanı, 2000, s. 31)

Şükrî

*eşkden ey dîde saçma dilde nâr-ı yâre şu
kim bu âteş def'ine kılmak ne mümkün çâre şu*

(79a)

Fuzûlî

*Pây-bend oldum ser-i zülf-i perişânın görüp
Nutktan düştüm leb-i lâ 'l-i dür-eşânın görüp*

(Fuzûlî Divanı, 2000, s. 148)

Şükrî

*gark-ı hûn oldu bu gönüm çeşm-i mestânın görüp
şem 'veş yandım firâka hüsn-i tâbânın görüp*

(9b)

Fuzûlî

*Nice yıllardır ser-i küy-i melâmet bekleriz
Leşker-i sultân-i irfânız velâyet bekleriz*

(Fuzûlî Divanı, 2000, s. 190)

Şükrî

*ehl-i 'aşkız dehrîde bezm-i muhabbet bekleriz
muntaẓîr-ı vasl-ı yârız vakt-i fırsat bekleriz*

(33a)

Fuzûlî

*Ey hoş ol günler ki men hem-raz idüm canan ile
Ni 'met-i vaslın görüp nazm çekerdüm can ile*

(Fuzûlî, 2000, s. 160)

Şükrî

*kâş ki bir dem gideydim seyre ben cânân-ile
mest olup mey nûş edem şol derdime dermân-ile*

(84b)

Şükrî, üslup olarak da Fuzûlî'nin tesirinde kalmış; hatta bazı ifade ve imajları Fuzûlî'den doğrudan ödünç almıştır:

Fuzûlî

*Nâka Leylî mahmilin çekmiş beyâban seyrine
Eyle Mecnûn'ı bu hâletden haber-dâr ey ceres*

(Fuzûlî Divanı, 2000, s. 191)

Şükrî

*bu nâz ü şîveler kim var bugün sende dil-ârâmım
bi-'aynî nâka-i leylâ reh-i mecnûna girmişdir*

(28a)

Fuzûlî

*Benim tek hiç kim zâr ü perişân olmasın yâ Rab
Esîr-i derd-i aşk u dâğ-ı hicrân olmasın yâ Rab*

(Fuzûlî Divanı, 2000, s. 145)

Şükrî

*benim derdim gibi derde giriftâr olmasın hiç kes
vişâl-i yârdan âşüfte-i zâr olmasın hiç kes*

(35a)

Fuzûlî

*Degildim ben sana mâ'il sen ettin aklımı zâ'il
Bana ta'n eyleyen gâfil seni görgeç utanmaz mı*

(Fuzûlî Divanı, 2000, s. 260)

Şükrî

*çün oldum birine mâ'il ol etdi 'aqlımı zâ'il
nikâb urdu yüze hâ'il yine dutuşdu yâreler*

(29b)

Fuzûlî

*Şeb-i hicrân yanar cânım döker kan çeşm-i giryânım
Uyadır halkı efgânım **kara bahtım uyanmaz mı***

(Fuzûlî Divanı, 2000, s. 260)

Şükrî

*benem şükrî perişân-hâl **kara bahtım uyanmaz hiç**
ilâhî bari cânım al beni bu hicrden kırtar*

(29a)

Şükrî'nin Kerküklü olması da Fuzûlî'ye olan yoğun ilgisini açıklar durumdadır. Fuzûlî'nin doğum yeri hususundaki söylemler muhtelif olsa da Bayat boyundan geldiğini ve Kerkük'te doğduğunu kabul eden araştırmacıların sayısı hiç de az değildir (Terzibaşı, 2016, s. 56-57). İki şairin de hayatlarını

Irak bölgesinde geçirmiş olması Şükrî'nin Fuzûlî'ye sağlam bir bağ ile bağlanmasına vesile olmuş görünmektedir. Irak bölgesinde yetişmiş çoğu şair için Fuzûlî'nin böyle bir tesiri olduğu bilinmektedir. Şükrî'nin yine bölge şairlerinden olan, Fuzûlî'nin çağdaşı Rûhî'den beslendiği görülüyor. Şair, Rûhî'nin meşhur “*şanmâ ey h'âce ki senden zer ü sîm isterler / yevme lâ yenfa'uda kalbi selîm isterler*” (Ak, 2000, s. 128) matlalı gazeline bir tahmis yazmıştır. Aşağıdaki örnekte de Şükrî'nin, Rûhî'nin meşhur *Terkib-bend'*inden bir ifade ödünç aldığı görülmekte:

Rûhî

*Yâ Rab bize bir er bulunup himmet eder mi
Yoksa günümüz böyle felâketle geçer mi*

(İpekten vd., 1986, s. 121)

Şükrî

*bize bir er bulunup himmet eder mi yoksa
gece gündüz yanarız hicr-ile pür-nâr meded*

(15b)

Şükrî'nin etkilenmiş olduğunu söyleyebileceğimiz diğer bir bölge şairi, tezkirelerde “Bağdatlı bir hattat” olarak tanıtılan Tebriz doğumlu 17. yüzyıl şairi Kavî'dir (Çakır, 2008, s. 8):

Kavî

*Hûb yetişdün yahşî aldun gönlümi ey yâr hey
Ey dolanım başuna ey nâzenin dildâr hey*

(Çakır, 2008, s. 957)

Şükrî

*düşmüşem deryâ-yı 'aşka ey meded dildâr hey
bir kerem senden diler bu derd-mend ü zâr hey*

(102a)

Kavî

*Dâne-i leb-teşneyem ey ebr-i gevherbâr hey
Âşiyânsız bülbülem ey sem'-i gül-ruhsâr hey
Yüz gam ü derd ü belâ pâmâlyam gam-h'âr hey
Câne yetdüm pîç ü tâb-ı 'ışkdan ey yâr hey
Gİtdüm elden ey dolanım başuña dildâr hey*

(Çakır, 2008, s. 1051)

Şükrî

*kalmuşam gam-h'âresiz me'yûs hey
zâr u nâlân pür-gam u maḥbûs hey*

*giymişem bir hırka-i sâlûs hey
büt-perestem 'âşıkam nâkûs hey
rind hey 'irfân hey cârûs hey*

(154a)

Kavsî

*Mende yokdur hiç cân olsaydı yüz cân kâş ki
Her birin bir reng ile alsaydı canân kâş ki*

(Çakır, 2008, s. 1002)

Şükrî

*şabrum elden gitdi ammâ cân geleydi kâş ki
cân daği gitsin ne gam cânân geleydi kâş ki*

(102b)

Kavsî

*Dîde-i ümmîd kim didârun eyler ârzû
Tûtîyâ-yı hatt-ı 'anberbârun eyler ârzû*

(Çakır, 2008, s. 935)

Şükrî

*cân-ı pür-gam dil-berâ didârîñ eyler ârzû
yandı firqat çekmeden ruhsârîñ eyler ârzû*

(78b)

Şükrî, kendi muhitindeki çağdaşı şairlerle de etkileşim içinde olmuştur. Bunlardan en önemlisi, ismine bir gazel yazmış olduğu Bedrî'dir. Şair, "bedrî" redifi ile yazdığı gazelinde şairi övmüş; H 1237 / M 1821-22 tarihindeki vefatı üzerine de ona bir mersiye yazmıştır. Aşağıdaki örneklerde ise iki şair arasındaki etkileşimler görülmektedir:

Bedrî

*Bahâr eyyâmı geldi dağ u sahrâ bâğ olup zîbâ
Havâlar dilküşâ oldu gelip vakt-i mey-i sahbâ*

(Terzibaşı, 2013a, s. 48)

Şükrî

*bahâr eyyâmıdır olmuş çemenler cennetü'l-me'vâ
dutuşdu yeñi başdan âteş-i 'aşka dil-i şeydâ*

(7b)

Şair, H. 1248 / M. 1832-33 yılında vefat etmiş olan Kerkük Valisi Davud Paşa'nın naiplerinden Esad Naib'in bir şiirini tahmis etmiş ve bu gazele bir de nazire yazmıştır:

*bir kâdi 'ar'ar kaşı ebrû-kemânım var benim
bir leb-i şekker büt-i nâzik-miyânım var benim
bir gözü şehâ dişi incü dehânım var benim
gül gibi hem tâze hem ter bir civânım var benim
şevk-i ruhsâr-ile bülbülveş figânım var benim*

(159a)

*gam yemem aşlâ yarın 'ukbâda hanım var benim
ahmed adlu bir şeh-i âhîr zamânım var benim*

(53a)

18. yüzyılın ilk yarısında Irak'ta yaşamış olan Şeyhoğlu, Şükrî'nin nazire yazdığı bir başka bölge şairidir:

Şeyhoğlu

*Benâm-ı Hâlık u Hayy u Kadîm u Ferd-i Yezdâm
Getir tevhid ile her dem zebâna zikr-i Sübhan'ı*

(Terzibaşı, 2013b, s. 86)

Şükrî

*be-nâm-ı kâdirü ferdü hakîmü rabb-i sübhânî
degil tahmîd-ile dâ'im lisânen hayy-ı rahmânî*

(147a)

Şükrî, Bağdat için Şeyhoğlu tarafından yazılmış bu kasideye nazire yaptığını şiirinde belirtmiştir:

*bu dem yegdir kaşîde söyleyem vaşf-ile bağdâdi
nazîre olsun ol şeyhoğluna ma'zûr dut anı*

(147a)

18. yüzyılın son çeyreğinde Kerkük'te doğmuş ve burada yaşamış Kâsimî, Şükrî ile edebî münasebeti olan bölge şairlerindedir. Kâsimî'nin hayatı ve şahsına dair Ata Terzibaşı tarafından verilen bilgilerde, Şükrî ile arasında ilginç bir benzerlik görülmektedir. İki şairin de doğum tarihleri birbirine çok yakındır. Bu yakınlık divanlarını tedvin ettikleri tarihte de görülmektedir. Belirtildiği üzere *Şükrî Dîvânı* 1250 hicri tarihlidir. Kâsimî ise divanını H 1253 / M 1837-38 yılında hazırlamıştır. İki divan da şairler tarafından bizzat tedvin edilmiş; iki divana da H 1258-60 yıllarına kadar manzumeler kaydedilmiştir. Kasimî de Şükrî gibi seyittir ve bu unvanını mahlas olarak kullanmıştır. Daha çok dinî mahiyet taşıyan şiirlerinde Fuzûlî ve Nesimî etkileri görülür. 194 varak hacmindeki divanında yaşadığı dönemin vakalarına sıkça rastlanır (Terzibaşı, 2013a, s. 73-75).

Şairlerin aynı çağda yaşayıp divanlarını hemen hemen aynı yıl toplamalarından ötürü; hangi şairin kimden etkilendiği malum değildir. Ancak iki şair arasında edebî bir etkileşim olduğu görülmektedir:

Kâsimî

*Leblerin şehd u şekerden kand-i helvâdan leziz
Kâmetin serv u sanavberden vü Tûbâ 'dan leziz*

(Terzibaşı, 2013a, s. 81)

Şükrî

*dil-berâ billâh la 'liñ şehd ü şekkerden lezîz
'âşıka seyr-i cemâliñ kaşr-ı kayşerden lezîz*

(17a)

Kâsimî

*Gel vefâ umma gönül bağlama her bir güzele
Arz-ı hal etme vefasızlara ağzın rezele*

(Terzibaşı, 2013a, s. 81)

Şükrî

*kulağıñ bir baña dut uyma bu dehr-i zağala
dile sen kim ola başıñ râhat âgziñ rezele*

(95a)

Şükrî'nin hikemî tarzda yazdığı şiirlerinde örnek aldığı şair, bu tarzın kurucusu sayılan Nâbî'dir. Şair, Nâbî'nin üç gazelini tahmis ile birlikte “*kal-mamış*”, “*unudulmuş*” redifli meşhur şiirlerini ve “*sakın terk-i edepten kûy-u mahbûb-ı Hudâ 'dır bu*” dizesiyle başlayan naatını tanzir etmiştir:

Nâbî

*Sakın terk-i edepden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ 'dur bu
Nazargâh-ı ilâhîdür makâm-ı Mustafâ 'dur bu*

(Bilkan, 1993, s. 856)

Şükrî

*zihî nûr-ı muṭahhar lem 'a-i nûr-ı hudâdır bu
delîldir ehl-i 'uşşâta resûl-i kibriyâdır bu*

(80b)

Nâbî

*Bir devre geldük ki 'azîân unudulmuş
Tutmuş yirini hurd ü büzürgân unudulmuş*

(Bilkan, 1993, s. 636)

Şükrî

*derdâ ki bugün kıymet-i 'irfân unutulmuş
müfsid çok olup şer'-ile erkân unutulmuş*

(38a)

*'âlemde dirîğ nâmûs-ile 'âr unutulmuş
dînâr aranır merdüm-i dîndâr unutulmuş*

(37a)

*hayfâ bu zamân gayret-i islâm unutulmuş
âyât u hadîs ü şer'-ile aḥkâm unutulmuş*

(37a-37b)

Nâbî

*Gül-sitân-ı dehre geldük reng yok bû kalmamış
Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış*

(Bilkan, 1993, s. 642)

Şükrî

*hayf kim dehr içre bir dildâr-ı hoş-hû kalmamış
gülbün-i 'âlemde bir gül verd ü şeb-bû kalmamış*

(36b)

*ey gönül 'ibretle bak dünyâda râhat kalmamış
emniyet nerden umarsın ehl-i şefkat kalmamış*

(36b)

*n'oldu ey 'ârif nazar kıl kadr u kıymet kalmamış
bu zamânda şad dirîğâ ehl-i hürmet kalmamış*

(37b)

Şiirinde daha çok Anadolu şairlerinin esintisi görülen Şükrî'nin nazirelelerinden bir tanesi Şeyh Gâlib'in "ateş" redifli gazelinesidir:

Şeyh Gâlib

*Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûy-bâr-âteş
Semender-tıynetân-ı aşka besdir lâle-zâr âteş*

(Okçu, 1993, s. 665)

Şükrî

*bugün seyrâne vardım gördüm anda bir nigâr âteş
kılar 'âşıkları iḥrâk la'l-i leb ü 'izâr âteş*

(37b)

18. yüzyıl şairi Râsîh'i meşhur eden ve şöhretini Cumhuriyet döneminde bile sürdürmesini sağlayan "süzme çeşmin gelmesün müjgân müjgân üstine / urma zahm-ı sîneme peykân peykân üstine" matlalı gazeli, Şükrî'nin tanzir

ettiği gazellerdendir. 15, 16 ve 17. yüzyıllarda da bu vezin ve kafiye ile birçok gazel yazılmış, Edirneli Nazmî ilk şiirin Cem Sultan tarafından yazıldığını tespit etmiştir (Akkaya, 2007, s. 2-3). Ancak Râsih'in yazdığı gazel hepsinin üstüne çıkarak şairini de omuzlayan bir manzume hâlini almıştır. Şiiriyle Anadolu sahası klasik üslubunu devam ettiren Şükrî, aşağıda matla beyti verilen gazelini, Râsih'in gazeline bir nazire olarak yazmıştır denilebilir:

*isterem 'azm eyleyem seyrân seyrân üstüne
nice kim 'uşşâk eder hicrân hicrân üstüne*

(93b)

Semerkant'ta doğduğu bilinen ancak Diyarbakır'da yaşamış olan 18. yüzyıl şairi Âgâh'ın (Akpınar, 2006, s. 8-9) bir gazeline yapılmış Şükrî'nin başka bir naziresi de şöyledir:

Âgâh

*Humâr-âlüdeyüm terk-i mey ü hum kanda ben kanda
Bu rüsvâlukla fikr-i ta'n-ı merdüm kanda ben kanda*

(Akpınar, 2006, s. 508)

Şükrî

*ayağım bağıdır yâ rab bu zindân kanda ben kanda
şikeste-pây bir mûram süleymân kanda ben kanda*

(94a)

Şükrî, 17. yüzyılda İstanbul'da yaşamış olan Lâmekânî'nin (Tuğluk, 2009, s. 83) “görürem” redifli şiirine iki nazire yazmıştır. Lâmekânî'nin hikemî yönü şaire tesir etmiş görünmektedir:

Lâmekânî

*Bu ne gavgâdur 'aceb devr-i kamerde görürem
Cümle âfâkı tolu fitne vü şerde görürem*

(Tuğluk, 2009, s. 85)

Şükrî

*ey dirîğ fısq u fesâd devr-i kamerde görürem
hiç vefâ şemmesi yok nev'-i beşerde görürem*

(56a)

*yine çok şûr u fesâd devr-i felekde görürem
hayr ola 'âkıbeti halkı derekde görürem*

(55b-56a)

Şükrî'nin 17. yüzyıl halk şairi olan Âşık Ömer'in de etkisinde kaldığı görülüyor. Şükrî, Âşık Ömer'in aşağıda ilk bendi verilen murabbasına muham-

mes tarzında bir nazire yazmıştır. Âşık Ömer de bu murabbasını Hatayi'nin “*Biz ezelden tâ ebed meydâne gelmişlerdeniz / Şâh-ı Merdân aşkına merdâne gelmişlerdeniz*” matlalı gazeline nazire olarak yazmıştır (Ergun, 1936, s. 69). Şâhidî, Hayâlî Bey gibi şairlerin de aynı vezin ve redifle şiirleri bulunsa da ifade ve mana benzerlikleri dolayısıyla Şükrî'nin naziresini, Âşık Ömer'in manzumesi üzerine inşa etmiş olması daha muhtemel görünmektedir:

Âşık Ömer

*Sanma kim biz âlem-i insâne gelmişlerdeniz
Bu temâşâgâhı biz seyrâne gelmişlerdeniz
Zühdünü arzuleyüp zâhid bize ta'neyleme
Biz mahabbet şem'ine pervane gelmişlerdeniz*

(Ergun, 1936, s. 69)

Şükrî

*biz cihâna zâhidâ seyrâna gelmişlerdeniz
âb ü âteş hâk ü bâdız câna gelmişlerdeniz
hızırveş bu çeşme-i hayvâna gelmişlerdeniz
rahm-ı mâderden bu köhne kâna gelmişlerdeniz
yeddi kırkıdan soñra bu vîrâna gelmişlerdeniz*

(127a-127b)

Yazmanın 56b sayfasında kayıtlı olan bir gazelin matla beytinin, 18. yüzyıla ait bir güfte mecmuasında iki ayrı besteci tarafından bestelendiği belirtilen aşağıda verilmiş güfte ile kelimesi kelimesine aynı oluşu tespit edilmiştir. Mecmuanın 3a ve 14b numaralı sayfalarında iki kere kaydedilmiş olan güftenin 3a sayfasındaki kaydında şairi verilmemişken 14b sayfasındaki kaydında “Şehrî” olarak belirtilmiştir (Başara vd, 2010, s. 141, 150). Şükrî'nin bu güfteyi bir meşk meclisinde duyup daha sonra üzerine kendi gazelinin inşa etmiş olması muhtemeldir:

Güfte

*İçdim şarab-ı la'lini mestaneyim mestaneyim
Oldum esir-i kakülün divaneyim divaneyim*

(Başara vd., 2010, s. 141)

Şükrî

*içdim şarâb-ı la'liñi mestâneiyem mestâneiyem
oldum esîr-i kâkülüñ dîvâneiyem dîvâneiyem*

(56b)

Sonuç

Şükrî'nin şiir dünyasına ve bu vesile ile 19. yüzyıl Irak coğrafyası edebiyatına eğilince 17 ve 18. yüzyılda ortaya çıkmış klasik şiir akımlarının bölge edebiyatında hâlâ etkisini sürdürdüğü göze çarpmaktadır. Bölgenin ve Türk edebiyatının en büyük şairlerinden olan Fuzûlî'nin izinde bir klasik üslup; Nâbî'nin izinde bir hikemî tarz ve bölgenin hareketli tekke-tasavvuf hayatının sonucu olan tasavvufî üslup, bölge edebiyatının belirleyici unsurları olmuştur. Seyyid Şükrî'nin de bölgedeki bu edebiyat ortamına ayak uydurduğu; geleneğe bağlı, sufi-meşrep ama aynı zamanda da hikmetli sözler söyleyen bir şair olduğu söylenebilir. Şair özellikle Fuzûlî'den oldukça etkilenmiş, aşk-sevgili temalı klasik üslup ile yazdığı şiirlerinde onu örnek almıştır. Hikemî tarzda yazdığı şiirlerde ise bu tarzın üstadı kabul edilen Nâbî'nin yolundan gitmiştir. Yirmili yaşlarda tanıştığı tekke-tasavvuf kültürü, şairin hayat tarzını belirlemekle birlikte şiirindeki sufîyane söyleyişlerin temelini oluşturmuştur.

192 varak tutan, 6.270 beyitlik hacimli bir divana sahip olan Seyyid Şükrî, *Dîvân*'ı ile günümüze değin gün ışığına çıkmamış olsa da; döneminin ve bölgesinin yoğun edebiyat ortamı içerisinde var olmayı başarmıştır.

Dîvân'ından Örnekler

Gazel (5b)

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 'ayb kılmañ ger olur cân cism-i zârımdan cüdâ
olduğum-çün şol kâmer-ıtal'at nigârımdan cüdâ
- 2 olmasın bir kimse ben tek hâne-vîrân der-be-der
yalnız benven ki düşdüm gül-'izârımdan cüdâ
- 3 kimse bilmez kim ne dürlü cism-i sûzân olmuşam
kalmışam tenhâ vü pür-gam böyle yârimden cüdâ
- 4 bülbül olmaz goncesiz pervâne şem'inden ırag
ben nice şabr eyleyem çeşm-i humârımdan cüdâ
- 5 olmasın yâ râb benim tek kimse ser-gerdân u zâr
şükriyâ ben olmuşam şol külli varımdan cüdâ

Gazel (77b)

mefûlü mefâilü mefâilü feülün

- 1 ey şüh 'aceb âfet-i devrân olacağsın
'aşk ehline gâretger-i îmân olacağsın
- 2 meyl etmeyesin vaşlına yârîñ şağın ey dil
âhir ki esîr-i gam u hicrân olacağsın

- 3 ey zülף yeter rûy-i dil-ârâya niķâb ol
nâ-gâh bir âh-ile perîşân olacaķsın
- 4 ib'âdlık el verdi gôñül şubh-ı vaţandan
üftâdegî-i şâm-ı ğarîbân olacaķsın
- 5 ķurb-ı haķa her gâh talebkâr isen ey dil
bu kibr-ile mi lâyıķ-ı sübhân olacaķsın
- 6 meyl eyleme her cîfeye kerkes gibi rind ol
ger haķķa yaķın mülhaķ-ı ğufrân olacaķsın
- 7 terk et mey-i maķbûb u hevâsın hele şükri
belki bu ser-encâma peşîmân olacaķsın

Muhammes (127a)

fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

biz cihâna zâhidâ seyrâna gelmişlerdeniz
âb ü âteş hâk ü bâdız câna gelmişlerdeniz
hızrveş bu çeşme-i hayvâna gelmişlerdeniz
rahm-ı mâderden bu köhne kâna gelmişlerdeniz
yeddi kırķdan soñra bu vîrâna gelmişlerdeniz

II

ey dirîĝâ fırsatı fevt eyledim dünyâ-içün
'ömr azaldı geçdi devrân bir leb-i hamrâ-içün
dînimi dünyâya verdim mehveş-i her-câ-içün
kendimi dîvâne kıldım nergis-i şehlâ-içün
cüĝdvâr vîrânede eĝâne gelmişlerdeniz

III

bir der isterken bu şehre şimdi bulduķ çâr der
olmuşuz 'âşık ķalender rind-i 'ârif havl be-ser
ķılmañuz deccâl-i süfyândan dilâ zerre hâzer
biz müselmân-zâdeyiz kâlû belâdan ey peder
şol elestüden berü îmâna gelmişlerdeniz

IV

bu fenâya gelmedik kim tâ ebed ķalmaĝ-içün
geldi herkes tûşesin derc eyleyip varmaĝ-içün
nâşî olma toĝru git toĝru tarîķ almaĝ-içün
baħr-i 'aşķa dalagör lü'lü'-i ter bulmaĝ-içün
bir misâfir âdemiz kâr-vâna gelmişlerdeniz

V

ey göñül aldanma dehre çok vefâsızdır geçer
 ‘ömrü nahl-i bârvâr şanma hazânverdir geçer
 i‘tibâr olmaz hemân bir merd-i câbirdir geçer
 şükriyâ beş gün bu ‘âlem bir misâfirdir geçer
 gece gündüz görüben hayrâne gelmişlerdeniz

Mesnevi (185a)

der-medh-i istanbul ‘ammerehullâhu te‘âlâ
fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 söylegil ey tûtî-i şîrîn-nevâ
 evvelâ hamd u sipâs nâm-ı hudâ
- 2 hamd-i bî-had ol ilâhi'l-‘âlemîn
 kıldı irsâl rahmeten li'l-‘âlemîn
- 3 şad hezârân hoş şalât-ile selâm
 fahr-i ‘âlem rûhına her şubh u şâm
- 4 ol muhammed kim dedi levlâk hak
 andan ötrü halk edip eflâk hak
- 5 çâr-yâr u âl u aşhâb-ı güzîn
 rıdvânullâhu te‘âlâ ecma‘în
- 6 cümlesine benden olsun şubh u şâm
 ilticâ’-i nesta‘în ‘arz-ı tamâm
- 7 söyle ey dil vaşf ol ebbü’l-bilâd
 nefsi istanbul kim a‘zam-sivâd
- 8 söyle kim tâ bile elhak dostân
 medh-i istanbul-ı devlet-âşiyân
- 9 misli yokdur şark u garb emlâkde
 şehri istanbul gibi bir hâkde
- 10 görmedim seyr eyledim dünyâyı ben
 kılmışam dünyâ yüzün tayrân ben
 ...
- 96 meger allâh bizi ede halâş
 bulalım râhat-ı dil cây-ı menâs
- 97 yoksa ber-bâd kamu ‘ilm ü ‘amel
 aldı dünyâyı bu dem-i cehl ü dağal
- 98 şükri besdir bu kadar söz çokdur
 mâ-şaşal dehrinde râhat yokdur

Kaynakça

- Ak, C. (2001). *Bağdatlı Rûhî dîvânı*. 2 cilt, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Akkaya, H. (2007). Râsîh Bey'in 'Üstine' redifli meşhur gazelinde ikilemelerin kullanılışı. *Turkish Studies*, 2/3, 25-31.
- Akkoyunlu, Z. (1992). Kerkük ağzında mani ve horyata dair. *Milli Folklor*, 14, 2-6.
- Akpınar, Ş. (2006). *Âgâh divanı ve incelemesi*. Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başara, E. Erdoğan, M. Yıldız, Z. (2010). XVIII. yüzyıla ait bir güfte mecmuası incelemesi. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 137-172.
- Bursalı Mehmed Tahir (tarih yok). *Osmanlı müellifleri*. Ali Fikri Yavuz ve İsmail Özen (haz.), İstanbul: Meral Yayınevi.
- Çakır, M. (2008). *Kavsî, hayatı, edebî kişiliği ve dîvânı (inceleme-tenkitli metin-dizin)*. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınarcı, M. N. (2007). *Arif Hikmet Bey'in Tezkiretü'ş şu'arası ve transkripsiyonlu metni*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fatın tezkiresi* (2017). Ömer Çiftçi (haz.), erişim tarihi 26.09.2018, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0>.
- Demirel, Ş. (2009). XVII. yüzyıl klasik Türk şiirinin anlam boyutunda meydana gelen üslup hareketleri: klasik üslup - sebki-hindî - hikemî tarz – mahallileşme. *Turkish Studies*, 4/2, 279-306.
- Ercilasun, A. B. (1989). Irak Türkleri ve edebiyatları. *Milli Folklor Dergisi*, 4, 3-4.
- Erdoğan, A. (2007). *Atâ Terzibaşı, Kerkük şairleri: 1*. Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergun, S. N. (1936). *Âşık Ömer hayatı ve şiirleri*. İstanbul: Semih Lütfi Matbaası ve Kitap Evi.
- Esat Mehmet Efendi ve Bağçe-i safa-enduz'u* (2018). Rıza Oğraş (haz.), erişim tarihi 26.09.2018, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59393,esad-mehmed-efendi-bagce-i-safa-enduzpdf.pdf?0>.
- Fatın tezkiresi* (2017). Ömer Çiftçi (haz.), erişim tarihi 26.09.2018, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0>.
- Fitnat Hanım (1286). *Dîvân*. İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Matbaası.
- Fuzulî (2000). *Leylâ ve Mecnun*. Muhammed Nur Doğan (haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fuzûlî divanı* (2000). Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur (haz.), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hatibi (2008). *Tezkire-i şuara-yı Bağdat (XIX. yüzyıl Bağdat ve civarındaki Türk şairleri)*. Mehmet Akkuş (haz.), İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

- Hüseyin Vassâf (2011). *Sefîne-i evliyâ*. C. I, Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz (haz.), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- İnal, İ. M. K. (2013). *Son asır Türk şairleri*. Müjgân Cumbur, M. Kayahan Özgül, Hidayet Özcan, İbrahim Baştuğ, Ayşegül Celepoğlu (haz.), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İpekten, H., İsen, M., Toparlı, R., Okçu, N. ve Karabey, T. (1988). *Tezkirelere göre divan edebiyatı isimler sözlüğü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İpekten, H., İsen, M., Karabey, T. ve Akkuş, M. (1986). *XVI. yüzyıl divan nazmı (devam) ve nesri; büyük Türk klasikleri*. C. 4, İstanbul: Ötüken-Söğüt.
- Marufoğlu, S. (1998). *Osmanlı döneminde kuzey Irak (1831-1914)*. İstanbul: Eren Yayınları.
- Mehmed Siraceddin (2018). *Mecmua-ı şuara ve tezkire-i üdeba*. Mehmet Arslan (haz.), erişim tarihi 26.09.2018, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/58597,mecma-i-suara-ve-tezkire-i-udeba-pdf.pdf?0>.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî*. Nuri Akbayar (haz.), Seyit Ali Kahraman (akt.), C. I-VI, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mehmed Tevfik (2017). *Kafile-i şuara*. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz vd. (haz.), erişim tarihi 26.09.2018, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56163,mehmed-tevfik-kafile-i-su39arapdf.pdf?0>.
- Molla Sâbir (1966). Kerkük şuarası VI. *Kardaşlık Dergisi*, 10, 33-35, Bağdad.
- Molla Sâbir (1953). *Kerkük şairlerinden Faiz ve Saftî Efendiler arasındaki müşaaare*. Bağdad: Maarif Matbaası.
- Okçu, N. (1993). *Şeyh Galib: hayatı, edebî kişiliği, eserleri, şiirlerinin umûmî tahlili ve divânın tenkidli metni I-II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öbek, A. İ. (2005). *Klasik Türk edebiyatında müşaaare (Fâiz-Sâftî)*. İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Saatçi, S. (1982). Kardaşlık. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (5. cilt içinde), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Saatçi, S. (1997). *Türkiye dışındaki Türk edebiyatları antolojisi. (Azerbaycan-İrak Kerkük Türk edebiyatı)*. 6. Cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Seyyid Şükrü (1250). *Divân*. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, 713.
- Terzibaşı, A. (2013a). *Kerkük şairleri*. C. 1, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Terzibaşı, A. (2013b). *Kerkük şairleri*. C. 2, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Terzibaşı, A. (2016). *Fuzûlî hakkında yazılar*. Necat Kevseroğlu (haz.), İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Tezkire-i şu'arâ-yı Şefkât-i Bağdâdî* (2017). Filiz Kılıç (haz.), erişim tarihi 26.09.2018, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55753,sefkat-tezkire-si-pdf.pdf?0>.
- Tokatlı, Ü. (1994). Kerkük'te evlenme adetleri. *Milli Folklor Dergisi*, 21, 32-39.

- Tuğluk, H. İ. (2009). Edebiyat-toplum ilişkisi: Lâmekânî'nin bir gazeline göre 17. yüzyıl Osmanlı toplumu. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 81-90.
- Tuman, M. N. (2001) *Tuhfe-i Nâilî*. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı (haz.), Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1954). Asâkir-i Mansure'ye fes giydirilmesi hakkında sadr-ı âzam takriri ve II. Mahmud'un hatt-ı humayunu. *Belleten*, XVIII (70), 223-230.
- Ünver, İ. (1988). XIX. yüzyıl divan şiiri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 32 (1-2), 131-140.
- Yorulmaz, H. (1988). *Divan edebiyatında Nâbî ekolü*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Zübeyiroğlu, R. (1988). *Mecmû'atü't-teracim Mehmed Teyfik Efendi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Extended Summary

Classical Turkish poetry, which has a time frame of six centuries and belongs to a vast geography from Turkistan to the Balkans, is about to consume its breath when it comes to the nineteenth century. The poet Seyyid Şükrî, who is the subject of our study, lived in this farewell era of classical poetry. The poet, who was from Kirkuk, prepared his divan here. The aim of our study is to recognize and to introduce Şükrî and his *Dîvân*, which have not been studied academically until today.

The nineteenth century was the century in which the last poets of classical Turkish poetry were seen. In this century, the attempts to save and sustain the poetry of divan, especially the *Encümen-i Şuara*, have only prolonged its life. The poet Seyyid Şükrî, who is the subject of our study, also lived in this century. During this period, which was rich in the quantity but weak in the quality of divan poetry, Şükrî produced a divan of 192 leaves with 716 verses.

The divan of the poet, who was from Kirkuk, is registered in the Istanbul Manuscripts Collection of Turkish Manuscripts of Yapı Kredi Sermet Çifter Research Library. This manuscript is the only copy of the divan that we have reached until today. Our study has been about presenting the divan in this copy of the author line with translation writing and presenting the information about the poet's life and literary personality. In this direction, after an introductory section, our study is designed as three main chapters and one conclusion section in which the poet's life, work and literary personality are discussed. At the end of the study, examples of poet's poems are given.

The first part is about the life of the poet. As will be mentioned, the poet was found only in a study called *Şuarâ-yı Kerkük* by a Kirkuk researcher named Molla Sabir. Other than this, Seyyid Şükrî could not be reached in any research. Apart from the limited information given by Molla Sabir, the bright parts of the poet's life has been tried to be presented with a broad framework based on the data in *Dîvân*. The poet lived most of his life as a member of the cult. He has entered Kadirî lodge located in Kirkuk. The first sheik was Ahmed-i Kerkükî. With Ahmed-i Kerkükî's death he was attached to Abdurrahman Halis-i Kerkükî. Kadiri order was at the center of Şükrî's life. This had profoundly influenced both his life and his literary personality. One of the main elements of Şükrî's life was his travels. Istanbul, where he went repeatedly for duty; Cairo, Siverek, Mecca and Medina, where he was on a pilgrimage journey; cities of Baghdad, Mosul, Aleppo, Tartus, Tel Afer and Humus located on the northern Iraq and Syria, where he lived; cities of Mardin, Urfa, Diyarbakir, Amasya, Tokat, Egin, East Beyazit, Tanta, Yemen where he expanded his travel map were the places he traveled.

In the second part, the only work of the poet, *Dîvân* and the copy that brought this divan to the present day is introduced. Information on the content of the work was given with the recommendation of the copy. The copy has 192 leaves. It is covered with marbling paper and brown leather bound. It is written in thin white paper with nestalic lines in two columns and the number of lines on the pages is various. In most of the 17, 18 or 19 line frameless pages, the edges are also used to record poetry. Its

dimensions are 240x148-183x115. Various pages contain moisture, ink stains, burn marks, and minor tears and holes. In the second half of manuscript there are page shortcomings. The leaf which is different in color and size, between 171a and 174b, should be a part added to the manuscript. Also; there are more page shortcomings between pages 159a and 159b; 166b and 167a; 190b and 191a.

The third part is about the poet's literary personality. In this section, first of all poet's opinions about poetry are given, then poet's style is discussed. Lastly, the poets who influence Şükri, with comparative examples from the poems of these poets, were processed in order to determine the literary personality of the poet. The study was completed by giving results and examples from the divan.

As a result of the study, the place of poet in regional literature and classical Turkish poetry was determined; a poet who lived in Kirkuk in the nineteenth century was introduced to the attention of contemporary poetry researchers and readers.

